

Załącznik nr 3

dr Agnieszka Chłoń-Domińczak

AUTOREFERAT

1. Informacje o wykształceniu i zatrudnieniu

Wykształcenie:

- 1998 r. – uzyskanie tytułu magistra (z wyróżnieniem). Kierunek: Metody ilościowe i systemy informacyjne; Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (SGH)
- 1998–2002 – studia doktoranckie w Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH
- 2003 r. – uzyskanie tytułu doktora nauk ekonomicznych w Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH. Tytuł pracy doktorskiej: „Stabilność systemów emerytalnych w świetle starzenia się ludności”; promotor: prof. dr hab. Marek Góra

Zatrudnienie:

- 1997–1998 – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – analityk w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Systemów Zabezpieczenia Społecznego
- 1999–2002 – Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową – asystent
- 2002–2004 – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej/Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej/Ministerstwo Polityki Społecznej: dyrektor Departamentu Analiz i Prognoz Ekonomicznych
- 2004–2005 – Ministerstwo Polityki Społecznej: podsekretarz stanu
- 2005–2006 – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej: dyrektor Departamentu Analiz i Prognoz Ekonomicznych
- 2007 – Ministerstwo Rozwoju Regionalnego: radca ministra
- 2007–2008 – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej: dyrektor Departamentu Analiz i Prognoz Ekonomicznych
- 2008–2009 – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej: podsekretarz stanu
- 2009 – obecnie – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie: adiunkt
- 2009 – obecnie – Instytut Badań Edukacyjnych (IBE): adiunkt

Krótką charakterystyką przebiegu kariery zawodowej

We wrześniu 1995 r., na III roku studiów w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie rozpoczęłam współpracę z Instytutem Ekonometrii SGH. W ramach stażu asystenckiego prowadziłam ćwiczenia do wykładu prof. dr. hab. Tomasza Szapiro z analizy matematycznej. W trakcie studiów należałam do grupy studentów, którzy założyli działające do dzisiaj Koło Naukowe Analiz Ekonomicznych. W 1997 r. wyjechałam na stypendium naukowe Fundacji im. Stefana Batorego do Oksfordu, gdzie pod kierunkiem naukowym profesora Stephena Nickella pracowałam nad przeglądem literatury i badań do mojej pracy magisterskiej. W pracy magisterskiej wykorzystałam modele regresji logistycznej do oceny wpływu bezrobocia na migracje wewnętrzne w Polsce na podstawie danych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności z 1994 r.

W styczniu 1997 r. rozpoczęłam pracę jako analityk w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Emerytalnej pod kierownictwem mojego promotora prof. Marka Góry. Do moich zadań należało, między innymi, prowadzenie analiz dotyczących planowanych rozwiązań w systemie emerytalnym, w tym analiz mikrosymulacyjnych dotyczących wysokości świadczeń emerytalnych, a także opracowanie, pod kierunkiem ekspertów ze Szwecji, modelu makrosymulacyjnego prognozującego wpływ reformy emerytalnej na poziom wydatków

i aktywów systemu emerytalnego w zależności od przyjętych scenariuszy demograficznych, ekonomicznych oraz parametrów systemu emerytalnego. W ramach tej pracy miałam możliwość zapoznania się z metodami analitycznymi i prognostycznymi stosowanymi w demografii. Od września 1998 r. do marca 1999 r. wykonywałam obowiązki zastępcy dyrektora Biura Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Emerytalnej. W 1999 r. odbyłam letnią praktykę w centrali Banku Światowego w Waszyngtonie, gdzie pracowałam nad analizami systemów emerytalnych o zdefiniowanej składce w krajach europejskich, a także nad artykułem podsumowującym wprowadzenie reformy systemu emerytalnego w Polsce. W latach 1999–2002 jako asystent w Instytucie Badań nad Gospodarką Rynkową zajmowałam się, między innymi, prowadzeniem analiz z wykorzystaniem Modelu Budżetu Polityki Społecznej. Prace te dotyczyły funkcjonowania systemów emerytalnego i rentowego. Badałam również funkcjonowanie rehabilitacji zawodowej w systemach ubezpieczeń społecznych. Wynikiem tej aktywności były między innymi publikacje zagraniczne wydane przez Międzynarodową Organizację Pracy. Doświadczenia z pracy w IBnGR wykorzystałam również w przygotowanej przeze mnie pracy doktorskiej.

W kwietniu 2002 r. rozpoczęłam pracę na stanowisku dyrektora Departamentu Analiz i Prognoz Ekonomicznych w MPiPS. Koordynowałam prace programowe i analityczne dla ministerstwa i rządu. Obejmowały one między innymi: opracowanie szczegółowych rozwiązań oraz ocenę skutków proponowanych reform w ramach tzw. planu Hausnera, przygotowanie Wspólnego Memorandum na rzecz Integracji Społecznej (*Joint Inclusion Memorandum*), Krajowego Planu Działań na rzecz Integracji Społecznej na lata 2004–2006 oraz 2007–2009 i Krajowego Raportu Strategicznego na temat zabezpieczenia społecznego i integracji społecznej. Współpracowałam z europejskimi i międzynarodowymi instytucjami w obszarze koordynacji polityki społecznej. Brałam udział w pracach Komitetu ds. Ochrony Socjalnej (*Social Protection Committee*), Grupy Roboczej ds. Starzenia się Ludności (*Ageing Working Group*), a także byłam członkiem Komitetu Zatrudnienia, Pracy i Spraw Socjalnych (*Employment, Labour and Social Affairs Committee*) OECD. Od 2006 r. do 2008 r. byłam wiceprzewodniczącą Komitetu ds. Ochrony Socjalnej oraz członkiem Biura Komitetu Zatrudnienia, Pracy i Spraw Socjalnych, przewodniczyłam też Grupie Roboczej ds. Spraw Socjalnych w OECD. W okresie od 2002 r. do 2008 r., w trakcie mojej pracy w administracji publicznej, dwukrotnie pełniłam funkcję podsekretarza stanu: od grudnia 2004 r. do listopada 2005 r. w Ministerstwie Polityki Socjalnej oraz od stycznia 2008 r. do października 2009 r. w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej. Moje obowiązki obejmowały, między innymi, nadzór nad obszarem ubezpieczeń społecznych, polityki rodzinnej oraz równego traktowania (w latach 2008–2009). W szczególności byłam odpowiedzialna za przygotowanie ustawy o emeryturach pomostowych, wypłat emerytur kapitałowych oraz dostosowanie systemu rentowego do systemu emerytalnego (nie weszły one w życie ze względu na weto prezydenta), opracowanie programu „Solidarność pokoleń – działania na rzecz aktywizacji osób w wieku 50+”, a także zmiany w Kodeksie pracy polegające na wydłużeniu i uelastycznieniu urlopów macierzyńskich oraz wprowadzające urlop ojcowski. Pod moim nadzorem powstawały również założenia do projektów ustawy o opiece nad dziećmi do lat 3. W latach 2003–2005 byłam członkiem Rady Nadzorczej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, a w latach 2007–2009 członkiem Komisji Nadzoru Finansowego z ramienia Ministra Pracy i Polityki Społecznej. W 2006 r. zostałam mianowana na urzędnika służby cywilnej. W 2009 r. otrzymałam Nagrodę im. Andrzeja Bączkowskiego, przyznawaną za zaangażowanie w sferze działalności na rzecz służby publicznej.

W październiku 2009 r. podjęłam pracę na stanowisku adiunkta w Instytucie Statystyki i Demografii SGH. Jednocześnie za zgodą rektora SGH rozpoczęłam pracę w Instytucie Badań Edukacyjnych (IBE) również na stanowisku adiunkta.

W trakcie mojej pracy w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie uczestniczyłam w realizacji sześciu projektów naukowych. Cztery z nich to projekty o charakterze międzynarodowym: „Generacje, płęć kulturowa i rodziny” (GGG), NEUJOBS: *Creating and adapting jobs in Europe in the context of socio-ecological transition*, Projekt SHARE 50+ w Europie (ang. *Survey of Health, Ageing and Retirement*

in Europe) oraz „Generacje i rodziny – Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami i w rodzinie” (GGS-PL2). Dwa projekty: „System oceny i prezentacji wyników inwestycyjnych kapitałowych systemów emerytalnych” i „Odwrót od obowiązkowych funduszy emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w reakcji na kryzys finansowy i fiskalny. Przyczyny, skutki, rekomendacje w zakresie reguł fiskalnych” to projekty krajowe, finansowane ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Narodowego Centrum Nauki.

W styczniu 2014 r. rozpoczęłam realizację projektu badawczego „Starzejąca się Europa: Zastosowanie narodowych rachunków transferów dla wyjaśniania i prognozowania trendów w finansach publicznych” (*Ageing Europe: An application of national transfer accounts (NTA) for explaining and projecting trends in public finances – AGENTA*), finansowanego w ramach 7. Programu Ramowego przez Komisję Europejską w latach 2014–2017. Budżet projektu dla zespołu Instytutu Statystyki i Demografii SGH wynosi 532,4 tys. zł. W projekcie jestem kierownikiem czwartego zadania badawczego, którego celem jest analiza publicznych dochodów i wydatków w kontekście zmian demograficznych.

W maju 2014 r. dostałam grant w wysokości 528,5 tys. zł na realizację projektu badawczego „Narodowy rachunek transferów oraz narodowy rachunek transferów czasu dla Polski” (POLNTA). Grant ten został przyznany w ramach programu Harmonia Narodowego Centrum Nauki, jest on realizowany we współpracy międzynarodowej z prof. Ronaldem D. Lee z Uniwersytetu Berkley w Kalifornii, USA. Projekt ten jest realizowany do listopada 2017 r. przez zespół badawczy w Instytucie Statystyki i Demografii SGH. Zespół ten składa się z dwóch profesorów, czterech doktorów oraz jednego doktoranta. W ramach projektu opracowano profile wieku dochodów z pracy, konsumpcji, publicznych i prywatnych transferów, a także deficyt w przebiegu życia dla Polski, z wykorzystaniem danych pochodzących z badań statystycznych oraz z instytucji publicznych.

W Instytucie Badań Edukacyjnych od 2009 r. kierowałam zespołami: Edukacji i Rynku Pracy oraz Krajowych Ram Kwalifikacji, a od 2016 r. jestem kierownikiem Zakładu Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Zespoły te współuczestniczyły w realizacji projektów finansowanych z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. W ramach tych działań koordynowałam prace następujących przedsięwzięć badawczych:

- Uwarunkowania decyzji edukacyjnych – badanie panelowe gospodarstw domowych;
- Międzynarodowe Badanie Kompetencji Osób Dorosłych PIAAC – analiza wyników badania dla Polski;
- Rynek pracy a kompetencje Polaków – badanie postPIAAC;
- Monitorowanie losów absolwentów uczelni wyższych;
- Badanie losów absolwentów szkół zawodowych;
- Badanie ścieżek edukacyjnych niepełnosprawnych dzieci, uczniów i absolwentów;
- Włączający system edukacji i rynku pracy – rekomendacje dla polityki publicznej;
- Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych;
- Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w kontekście zdolności tego systemu do wypełnienia przypisanych mu funkcji;
- Zarządzanie kompetencjami w uczeniu się przez całe życie;
- Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych krajowych ram kwalifikacji oraz krajowego rejestru kwalifikacji;
- Budowa krajowego systemu kwalifikacji – wdrożenie zintegrowanego rejestru kwalifikacji w zakresie organizacyjno-instytucjonalnym;
- Budowa krajowego systemu kwalifikacji – pilotażowe wdrożenie krajowego systemu kwalifikacji oraz kampania informacyjna dotycząca jego funkcjonowania;
- Wspieranie wdrażania zintegrowanego systemu kwalifikacji w Polsce.

W trakcie kariery zawodowej w latach 1999–2015 przygotowywałam również ekspertyzy dla Banku Światowego, OECD, Międzynarodowej Organizacji Pracy, East-West Institute (w ramach projektu TACIS) dotyczące funkcjonowania oraz możliwych reform systemów emerytalnych w Polsce, Rosji, Słowacji, Czechach, Macedonii, Tadżykistanie, Mołdawii, Chorwacji, Czarnogórze, Ukrainie, Bośni i Hercegowinie, Serbii, a także w krajach Azji Wschodniej. Prace te pozwoliły mi na poszerzenie wiedzy dotyczącej teoretycznych i praktycznych aspektów funkcjonowania systemów emerytalnych, które wykorzystywałam również w przygotowaniu mojej rozprawy doktorskiej, a także w działalności naukowej i publikacyjnej, przed obroną rozprawy doktorskiej i po uzyskaniu doktoratu.

2. Syntetyczny opis zainteresowań naukowych i prowadzonych prac badawczych przed obroną rozprawy doktorskiej i po uzyskaniu stopnia doktora

Głównym obszarem moich zainteresowań naukowych są uwarunkowania funkcjonowania systemów emerytalnych oraz kształtowania uprawnień emerytalnych. Moje analizy obejmują wpływ zmian demograficznych, w tym starzenia się ludności na funkcjonowanie systemów emerytalnych. Uwzględniłam zarówno perspektywę makroekonomiczną dotyczącą stabilności finansowej systemów emerytalnych, jak i perspektywę mikroekonomiczną dotyczącą wysokości emerytur i ich adekwatności dochodowe, a także uwarunkowania międzypokoleniowe. Każda z tych perspektyw ma istotne znaczenie dla podejmowanych przeze mnie wątków badawczych. Funkcjonowanie systemów emerytalnych zależy od takich czynników jak: sytuacja finansów publicznych, uwarunkowanie rynku pracy, funkcjonowanie rynków finansowych oraz przyjęty model polityki społecznej. Zmiany demograficzne i sytuacja systemów emerytalnych na poziomie makroekonomicznym powiązane są ze zjawiskami o charakterze mikroekonomicznym, takimi jak przebieg życia osób i generacji, ich aktywność zawodowa, rodzinna i edukacyjna, a także dochody osiągnięte w trakcie aktywności zawodowej, które mają wpływ na dochody osiągnięte na emeryturze, po zakończeniu aktywności zawodowej. Transfery międzypokoleniowe (publiczne i prywatne) stanowią podstawę finansowania systemów emerytalnych, czy szerzej konsumpcji osób po zakończeniu aktywności zawodowej.

W swojej pracy wykorzystuję dane statystyczne międzynarodowe i krajowe, zagregowane i indywidualne pochodzące z badań ankietowych realizowanych przez Główny Urząd Statystyczny, baz danych Eurostatu i OECD, a także z rejestrów publicznych, w tym prowadzonych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, które stosunkowo rzadko w Polsce stanowią źródło informacji do prowadzenia badań naukowych. Wykorzystuję również dane pochodzące ze specjalnych badań ankietowych, w których projektowaniu i realizacji uczestniczyłam. Stosuję różnorodne metody badawcze, które obejmują analizy statystyczne danych zagregowanych, indywidualnych danych przekrojowych (modele regresji, analiza głównych składowych) oraz danych wzdłużnych (analiza danych panelowych, analizy przepływów), a także analizy statystyczne danych międzynarodowych (analiza głównych składowych, analiza klastrów, modele regresji). Wykorzystuję także analizy jakościowe (analiza danych z wywiadów fokusowych i indywidualnych wywiadów pogłębionych). Łączę różne źródła danych i informacji dla uzyskania pełnego i jak najbardziej rzetelnego obrazu procesów, które analizuję.

Okres 1997–2003 (przed uzyskaniem stopnia doktora)

W okresie 1997–2003 moje zainteresowania skupiały się na badaniu różnorodnych uwarunkowań funkcjonowania systemów emerytalnych w Polsce oraz w wybranych krajach europejskich. W szczególności koncentrowałam się na analizach:

- uwarunkowań demograficznych, gospodarczych, społecznych i politycznych reform systemów emerytalnych w Polsce i krajach europejskich,
- wpływu wybranych rozwiązań stosowanych w systemach emerytalnych na przychody, wydatki tych systemów oraz wysokość prognozowanych świadczeń emerytalnych.

Moim wkładem do nauki były analizy reformy systemu emerytalnego w Polsce, w tym dostarczenie informacji o zmianach zachodzących w polskim systemie emerytalnym szerokiemu gronu badaczy systemów emerytalnych w Europie i na świecie. Analizy te prowadziłam z wykorzystaniem opracowanych z moim udziałem modeli prognostycznych systemu emerytalnego: długookresowych modeli prognostycznych przygotowanych dla Biura Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Systemów Zabezpieczenia Społecznego (opracowanych przez zespół polski, a także przez zespół z udziałem ekspertów szwedzkich), a także modelu Budżetu Polityki Społecznej, opracowanego zgodnie z metodologią Międzynarodowego Biura Pracy w Instytucie Badań nad Gospodarką Rynkową. Do analizy wpływu wybranych parametrów systemów emerytalnych na wysokość świadczeń wykorzystywałam również autorskie modele mikrosymulacyjne. Wyniki moich badań zostały zaprezentowane w rozprawie doktorskiej „Stabilność systemów emerytalnych w świetle starzenia się ludności”, a także w serii publikacji naukowych:

Chłoń-Domińczak A., 2002. „The Polish Pension Reform of 1999” w: E. Fultz (red.) *Pension Reform in Central and Eastern Europe* (Vol. 1: Restructuring with Privatisation: Case Studies of Hungary and Poland). Budapest, ILO, Central and Eastern European Team.

Chłoń-Domińczak A., 2002. *Administrative Costs of Pension Funds in Poland in International Perspective*, referat na konferencję INPRS, Tallin.

Perek-Białas J., A. Chłoń-Domińczak, A. Ruzik, 2001. *Country Report for Poland, Public Participation and the Pension Policy Process: The Citizen and Pension Reform project*.

Chłoń A., M. Góra, M. Lubyova, L.H. Thompson, 2001. *Pension reform in Slovakia – background and options: Can lessons be drawn from other transition countries?*, OECD working paper.

Chłoń A., 2000. *Pension reform and public information in Poland*, World Bank Pension Primer Series.

Chłoń A., 2000. *Przychody i wydatki Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w latach 1999–2020, w oparciu o model Budżetu Polityki Społecznej*, raport dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, IBnGR.

Chłoń, A., G. Tidner, 2000. *Polish pension system simulation model*, raport dla Biura Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Systemów Zabezpieczenia Społecznego.

Chłoń A., M. Góra, M. Rutkowski, 1999. *Shaping the Pension Reform in Poland – Security through Diversity*, WB Pension Primer Series No. 9923.

Okres 2003–2016 (po uzyskaniu stopnia doktora)

Po zakończeniu prac nad rozprawą doktorską, w okresie do 2009 r., kontynuowałam prace badawcze nad uwarunkowaniami funkcjonowania systemów emerytalnych oraz pomiarem ich stabilności zarówno z perspektywy badawczej, jak i wdrożeniowej. Uczestniczyłam w kształtowaniu rozwiązań dotyczących polityki zabezpieczenia społecznego w Polsce, a także w działaniach związanych z koordynacją i analizami polityki rynku pracy i polityki społecznej w Unii Europejskiej oraz w krajach OECD. Moje badania obejmowały uwarunkowania funkcjonowania systemu emerytalnego i prowadzonych reform emerytalnych w Polsce, a także w innych krajach rozwiniętych i rozwijających się, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu zmian demograficznych na funkcjonowanie tych systemów. Były to, między innymi:

- prace analityczne dotyczące uwarunkowań wdrażania reform emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym międzynarodowych porównań wybranych parametrów systemów emerytalnych oraz ich efektów w kontekście ekonomii politycznej [poz. 1.1

w wymienionych poniżej osiągnięciach naukowych], w rezultacie tych prac poszerzyłam konceptualizację wskaźników stabilności makroekonomicznej systemów emerytalnych w ramach projektu Mainstreaming Ageing prowadzonym przez European Centre for Social Welfare Policy and Research pod kierownictwem prof. Berndta Marina [poz. 2.1],

- kontynuacja analiz dotyczących wdrażania reform systemu emerytalnego w Polsce, w tym takich elementów jak: wielofilarowa struktura systemu emerytalnego, funkcjonowanie niefinansowej części systemu emerytalnego, pobór składek w systemie emerytalnym (we współpracy z biurem Międzynarodowego Biura Pracy w Budapeszcie w ramach prac koordynowanych przez dr Elaine Fultz, obejmujących analizy systemów emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej) [poz. 1.2];
- analizy uwarunkowań funkcjonowania systemów niefinansowych o zdefiniowanej składce (*non-financial defined contribution – NDC*) w krajach europejskich, które wdrożyły tego typu rozwiązania, w tym prowadziłam analizy wspólnie z prof. Edwardem Palmerem (Uniwersytet w Uppsali) oraz dr. Danielem Franco (Włoski Bank Centralny) [poz. 2.2, 2.7 i 2.8]

W tym okresie zaczęłam zajmować się szerszym kontekstem funkcjonowania polityki społecznej i jej wpływu na przebieg życia osób, w tym uczestników systemu emerytalnego. Zaczęłam analizować wpływ różnego rodzaju czynników indywidualnych (np. płeć, wykształcenie, niepełnosprawność) wpływających na zachowania ludzi w okresie ich aktywności zawodowej, uwarunkowań bierności zawodowej, a także oddziaływanie tych zachowań i różnych zdarzeń zachodzących w przebiegu życia na sytuację ludzi po zakończeniu pracy.

To, jak wygląda sytuacja dochodowa osób w okresie starości, zależy od wielu czynników oddziałujących na przebieg ich życia. Są to czynniki indywidualne wpływające na aktywność zawodową i osiągnięte dochody. Wpływ na aktywność zawodową ma również sytuacja społeczno-gospodarcza. Ważna jest również rola polityk publicznych, w szczególności edukacji, ochrony zdrowia, rynku pracy czy systemu emerytalnego. W moich badaniach poszukiwałam odpowiedzi na pytania, jakiego rodzaju rozwiązania zachęcają do dłuższej aktywności zawodowej, prowadzącej do zapewnienia odpowiedniego dochodu po zakończeniu aktywności zawodowej. Zrozumienie tych procesów ma istotne znaczenie dla projektowania działań i kierunków reform sprzyjających utrzymywaniu stabilności społecznej i finansowej systemów emerytalnych w warunkach starzenia się ludności.

Po rozpoczęciu pracy w Szkole Głównej Handlowej i w Instytucie Badań Edukacyjnych w 2009 r. pogłębiłam i rozwinęłam zakres prowadzonych prac badawczych i zainteresowań naukowych. Jednym z ważnych nurtów badawczych było prowadzenie analiz dotyczących wpływu zdarzeń zachodzących w przebiegu życia na dochody na emeryturze, m.in. w projektach: NEUJOBS, GGS-PL1, GGS-PL2, w ramach badań własnych, jak również w analizach prowadzonych w krajowym konsorcjum badawczym międzynarodowego badania SHARE (publikacje [3.8] [3.15] i [3.18], które są opisane dalszej części autoreferatu).

Rozwinięciem tego wątku badawczego były również prace dotyczące tego, na ile sposób prezentowania informacji w systemach emerytalnych wpływa na podejmowanie decyzji przez jego uczestników (m.in. w ramach projektu „System oceny i prezentacji wyników funduszy emerytalnych”).

Po 2008 r., w związku z kryzysem finansowym i gospodarczym, podjęłam również temat wpływu kryzysu na zmiany systemów emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w ramach projektu „Odwrót od obowiązkowych funduszy emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w reakcji na kryzys finansowy i fiskalny. Przyczyny, skutki, rekomendacje w zakresie reguł fiskalnych”.

Prowadzone prace analityczne dotyczące transferów w ramach systemu emerytalnego, a także innych uwarunkowań zjawisk zachodzących w przebiegu życia poszczególnych generacji, które mają wpływ na dochody osób pobierających emeryturę, skierowały moje zainteresowania badawcze na obszar

ekonomii pokoleniowej. Badania te wpisują się w nurt interdyscyplinarnych prac ekonomistów i demografów w tej dziedzinie (np. Lee i Mason 2011a, 2011b). Jest to rozwijany obszar badań ekonomicznych dotyczących kształtowania transferów publicznych i prywatnych związanych z konsumpcją, dochodami, podatkami oraz świadczeniami płaconymi i uzyskiwanymi przez osoby w różnym wieku. Systemy emerytalne mają znaczący wpływ na transfery otrzymywane i przekazywane na różnych etapach życia. Kształtują one, między innymi, konsumpcję osób, które zakończyły aktywność zawodową, ale także poziom obciążeń podatkowych osób aktywnych zawodowo. Analizy te prowadzę w ramach dwóch projektów badawczych: „Narodowy Rachunek Transferów oraz Narodowy Rachunek Transferów Czasu dla Polski” (POLNTA) w ramach projektu z programu Harmonia Narodowego Centrum Nauki, którego jestem kierownikiem, oraz „Starzejąca się Europa: Zastosowanie Narodowych Rachunków Transferów dla wyjaśniania i prognozowania trendów w finansach publicznych” (*Ageing Europe: An Application of National Transfer Accounts [NTA] for explaining and projecting trends in public finances – AGENTA*), w którym kieruję jednym z zadań badawczych.

Od 2011 r. jestem koordynatorem konsorcjum badawczego badania SHARE w Polsce. Jest to międzynarodowe badanie zdrowia, starzenia się oraz przechodzenia na emeryturę w Europie. Międzynarodowy projekt SHARE jest koordynowany przez Munich Center for the Economics of Aging (MEA) będący częścią Max Planck Institute for Social Law and Social Policy. Projekt SHARE jest realizowany w formule europejskiego konsorcjum infrastruktury badawczej (ERIC). W ramach prac krajowego konsorcjum badawczego współpracowałam przy opracowaniu dodatkowego krajowego kwestionariusza w czwartej rundzie badania, dotyczącego aktywności edukacyjnej i społecznej respondentów badania, byłam redaktorem naukowym monografii poświęconej analizie wyników czwartej rundy badania SHARE w Polsce, a także wspólnie z dr. hab. Michałem Myckiem redagowałam numer specjalny czasopisma „Polityka Społeczna” poświęcony przeglądowi wyników badania SHARE w Europie.

Moja praca badawcza w Instytucie Badań Edukacyjnych skupia się na zagadnieniach dotyczących powiązań między edukacją a uczeniem się przez całe życie, uzyskiwanymi kompetencjami a aktywnością zawodową. Prowadziłam, między innymi, prace związane z tworzeniem założeń, narzędzi badawczych oraz analiz w zakresie monitorowania losów ekonomicznych absolwentów szkół wyższych oraz szkół zawodowych, z wykorzystaniem informacji gromadzonych w rejestrach administracyjnych (w tym ZUS). W badaniach tych wykorzystywałam moją wiedzę dotyczącą systemu ubezpieczeń społecznych oraz rozwijałam zainteresowania dotyczące uwarunkowań instytucjonalnych, społecznych i innych wpływających na sytuację zawodową młodych osób i przejście z edukacji na rynek pracy. Wynikiem projektu „Monitorowanie losów zawodowych absolwentów szkół wyższych” oraz dwóch kolejnych projektów kontynuujących ten temat było między innymi zainicjowanie zmian prowadzących do wprowadzenia ogólnopolskiego systemu monitorowania losów ekonomicznych absolwentów szkół wyższych w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym, prowadzonego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego od 2015 r. Temat przechodzenia z edukacji na rynek pracy podejmołam w analizach wykorzystujących dane jednostkowe zgromadzone w ramach badań PIAAC oraz postPIAAC (stosując metody analizy danych wzdłużnych).

Ważne miejsce w moich pracach badawczych zajmuje tematyka uczenia się jako aktywności, która przejawia się w całym przebiegu życia i ma wpływ na jakość kapitału ludzkiego oraz aktywne starzenie się, stanowiące ważny wątek we współczesnych badaniach demograficznych i społecznych.

Zajmowałam się również badaniami mającymi na celu szerszą ocenę uwarunkowań decyzji edukacyjnych. Były to analizy uwarunkowań międzypokoleniowych, a także powiązań między wykluczeniem edukacyjnym a wykluczeniem społecznym i różnic regionalnych w tym zakresie (w ramach badania *Uwarunkowania decyzji edukacyjnych*). Badałam również uwarunkowania decyzji przedsiębiorstw dotyczące rozwoju ich zasobów ludzkich (w ramach badania *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwach*).

Prowadziłam (i wciąż prowadzę) również prace dotyczące założeń instytucjonalnych i merytorycznych funkcjonowania zintegrowanego systemu kwalifikacji, w tym Polskiej Ramy Kwalifikacji. Działania te są związane z monitorowaniem i analizą doświadczeń międzynarodowych, a także opracowywaniem elementów systemu, którego zadaniem jest wspieranie możliwości uczenia się przez całe życie i poprawa jakości kapitału ludzkiego.

W związku z korzystaniem z danych pochodzących z rejestrów publicznych w ramach opisanych powyżej projektów dotyczących monitorowania losów absolwentów, w ostatnim okresie zainteresowałam się również metodologicznymi aspektami związanymi z możliwością wykorzystywania informacji gromadzonych w rejestrach publicznych do prowadzenia badań naukowych. We współpracy z zespołem badawczym z Uniwersytetu Warszawskiego, przygotowywałam propozycję rozwiązań dotyczących utworzenia Centrum Danych Naukowych, które dawałoby możliwość korzystania z zasobów danych administracyjnych z przestrzeganiem zasad zapewniających z jednej strony odpowiednią anonimizację zasobów, a z drugiej – ich wysoką jakość i użyteczność dla prowadzenia analiz. Działanie to zaowocowało w 2017 r. wnioskiem o dofinansowanie projektu w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa.

3. Osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65 poz. 595 z późn. zm.)

Jako osiągnięcie naukowe przekazuję do oceny cykl publikacji powiązanych tematycznie, który tytułuję „Mikro- i makroekonomiczne aspekty funkcjonowania i reform systemów emerytalnych w kontekście starzenia się populacji: aspekty teoretyczne i praktyczne”. Na cykl ten składają się: seria 8 artykułów naukowych, 9 rozdziałów w książkach oraz 1 monografia, której byłam redaktorem naukowym i współautorką. W języku angielskim jest przygotowanych 14 publikacji z tego cyklu, 3 z nich są opublikowane w czasopiśmie z listy JCR.

Lp.	Publikacja	Mój udział	IF wg Web of Science	Punkty Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
ARTYKUŁY NAUKOWE OPUBLIKOWANE W CZASOPISMACH Z LISTY JCR (lista A)				
1.1	Chłoń-Domińczak A. Impact of changes in multi-pillar pension systems in CEE countries on individual pension wealth, <i>Journal of Pension Economics and Finance</i> (opublikowane na stronie Cambridge Core w <i>Journal of Pension Economics and Finance</i> 7 grudnia 2016 r.).	100%	0,758	25
1.2	Stanovnik T., Bejaković P. i Chłoń-Domińczak A., 2015. The collection of pension contributions: a comparative review of three Central European countries, <i>Economic Research-Ekonomska Istraživanja</i> , 28:1, s. 1149-1161.	25%	0,432	15
1.3	Chłoń-Domińczak A., Strzelecki P., 2013. The minimum pension as an instrument of poverty protection in the defined contribution pension system – an example of Poland, <i>Journal of Pension Economics and Finance</i> , vol. 12/3, s. 326–350.	50%	0,758	25
ARTYKUŁY NAUKOWE OPUBLIKOWANE W INNYCH CZASOPISMACH (lista B)				

Lp.	Publikacja	Mój udział	IF wg Web of Science	Punkty Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
1.4	Kotowska I.E, Chłoń-Domińczak A., 2012. Zarządzanie finansami publicznymi w kontekście zmiany demograficznej, <i>Studia Ekonomiczne</i> , nr 1 (2012), s. 7–26.	50%		13
1.5	Chłoń-Domińczak A., 2012. Potrzeba prowadzenia długookresowych prognoz w systemach emerytalnych, <i>Rocznik Kolegium Analiz Ekonomicznych</i> , nr 28 (2012), s. 35–64.	100%		9
1.6	Chłoń-Domińczak A., 2010. Zmiany w systemie emerytalnym – zmiany w OFE. Projekty Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Głos w dyskusji, <i>Polityka Społeczna</i> , nr 5–6, s. 30–32.	100%		
ARTYKUŁY OPUBLIKOWANE W RAMACH PROJEKÓW REALIZOWANYCH W PROGRAMACH RAMOWYCH UE				
1.7	Chłoń-Domińczak A., 2013. Female transition to retirement. <i>Neujobs Working Paper</i> No D16.2B.	100%		
1.8	Chłoń-Domińczak A., 2009. Retirement Behaviour in Poland and the Potential Impact of Pension System Changes. ENEPRI Research Report No. 63.	100%		
ROZDZIAŁY W KSIĄŻKACH I MONOGRAFIE				
2.1	Chłoń-Domińczak A. 2015. Women's Work and Pensions. Drawing Lessons from Central and Eastern Europe w: B. Marin (red.), <i>The Future of Welfare in a Global Europe</i> , Ashgate, s. 111–124.	100%		
2.2	Chłoń-Domińczak A., Franco D., Palmer E., 2012. The First Wave of NDC Reforms: The Experiences of Italy, Latvia, Poland, and Sweden w: R. Holzmann, E. Palmer, D. Robalino (red), <i>Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World</i> , Bank Światowy, s. 31–84.	50%		
2.3	Chłoń-Domińczak A., 2012. Ubezpieczenia społeczne jako podstawowy instrument bezpieczeństwa socjalnego obywateli w: K. Raczkowski (red.), <i>Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla rządzenia państwem</i> , Wolters Kluwer Business, s. 401–428.	100%		
2.4	Chłoń-Domińczak A., 2010. Pension system in Poland in the Gender Context, w.: B. Marin, E. Zolyomi (red.), <i>Women's Work and Pensions: What is Good, What is Best? Designing Gender-Sensitive Arrangements</i> , s. 111–124, European Centre Vienna, Ashgate, Londyn.	100%		
2.5	Chłoń-Domińczak A., 2009. The Pension System and Employment of Older Workers: How to Change the Incentive Structure – The Polish Experience, w: R. Holzmann, L. MacKellar, J. Repansek (red.), <i>Pension</i>	100%		

Lp.	Publikacja	Mój udział	IF wg Web of Science	Punkty Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
	<i>Reform in Southeastern Europe</i> , World Bank, s. 163–176, Waszyngton.			
2.6	Chłoń-Domińczak A., 2007. Sustainable Old-Age Security Core Indicators – Possible Use and Interpretations, w: B. Marin i A. Zaidi (red.), <i>Mainstreaming Ageing. Indicators to Monitor Sustainable Policies</i> , European Centre Vienna, s. 535–556, Ashgate.	100%		
2.7	Chłoń-Domińczak A., M. Mora, 2006. The NDC Reform in the Czech Republic, w: R. Holzmann i E. Palmer (red.), <i>Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes Pension Reform</i> , s. 551-573, World Bank, Waszyngton.	50%		
2.8	Chłoń-Domińczak A., M. Góra, 2006. The NDC System in Poland: Assessment after Five Years, w: R. Holzmann i E. Palmer (red.), <i>Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes Pension Reform</i> , s. 425-449, World Bank, 2006, Waszyngton.	50%		
2.9	Chłoń-Domińczak A., 2004. Public and private mix in the Polish pension system, w: M. Rein i W. Schmaehl (red.), <i>Rethinking the Welfare State. The Political Economy of Pension Reform</i> , s. 334-347, Edward Elgar.	100%		
2.10	Chłoń-Domińczak A., Kotowska I.E., Kurkiewicz J., Abramowska-Kmon A., Stonawski M., 2014. <i>Population ageing in Europe. Facts, implications and policies</i> . European Union, ISBN: 978-92-79-35063-4.	40%		

Wymienione publikacje mają następujące cele badawcze:

- analizę wpływu starzenia się ludności na systemy emerytalne i rynek pracy oraz dochody osób w ujęciu makro- i mikroekonomicznym;
- opis i analizowanie wdrażanych oraz możliwych do wdrożenia zmian w systemach emerytalnych w Polsce i w krajach Europy Środkowo-Wschodniej z perspektywy podstawowych celów stawianych przed systemami emerytalnymi;
- analizę wdrażania oraz możliwości wdrażania niefinansowych systemów emerytalnych o zdefiniowanej składce (NDC) jako rozwiązania pozwalającego na dostosowanie systemów emerytalnych do skutków starzenia się ludności;
- ocenę wpływu zmian zachodzących w systemach emerytalnych oraz na rynkach pracy na emerytury kobiet.

Motywacją do prowadzenia badań w powyższych obszarach była chęć zrozumienia powiązań między zachodzącymi procesami demograficznymi, w tym przede wszystkim starzeniem się populacji a funkcjonowaniem systemów emerytalnych. Procesy demograficzne prowadzą do wzrostu wskaźników obciążenia demograficznego i ekonomicznego. Zmiany te wpływają na sytuację finansową systemów emerytalnych, czy szerzej finansów publicznych. Z drugiej strony systemy emerytalne tracą również stabilność społeczną, rozumianą jako możliwość zapewnienia odpowiedniego dochodu osobom na wypadek starości.

Starzenie się ludności jest naturalną konsekwencją przeobrażeń reprodukcji ludności i spadku umieralności, które powodują nieuniknione zmiany struktur wieku (Lee 2007). Przejawiają się one we wzroście udziału osób w wieku senioralnym w populacji ogółem oraz zmianie relacji pomiędzy liczebnością populacji w wieku produkcyjnym i wieku senioralnym, a także w zmianie relacji liczby osób pracujących i korzystających z różnych świadczeń społecznych. Dynamika tych zmian jest najczęściej mierzona różnie określanymi współczynnikami obciążenia demograficznego i ekonomicznego (np. Loichinger et al. 2014; Prskawetz i Sambt 2014; Sanderson i Scherbov 2015). Projekcje wartości najczęściej stosowanego wskaźnika obciążenia demograficznego (*old-age demographic dependency ratio*) wskazują, że kraje europejskie, zwłaszcza kraje Europy Środkowo-Wschodniej, będą odnotowywać znaczący jego wzrost w perspektywie do 2060 r. (European Commission DG ECFIN 2015).

Starzenie się ludności ma określone konsekwencje ekonomiczne, wynikające – najszerzej rzecz ujmując – z kształtowania się konsumpcji i dochodów osób w przebiegu życia oraz zmieniającą się relacją osób, które są producentami netto (tj. takimi, których dochody z pracy są wyższe niż ich konsumpcja) oraz konsumentami netto (tj. takimi, którzy konsumują więcej niż zarabiają). Kształtowanie się tych relacji wpływa również na możliwości akumulacji kapitału, a także na funkcjonowanie instytucji dokonujących transferu środków pomiędzy pokoleniami: wsparcie rodzin i sieci społecznych, jak również publiczne systemy: opieki zdrowotnej, emerytalne czy opieki długookresowej (np. Lee 2007). W literaturze szczególne miejsce zajmują badania wpływu starzenia się ludności na systemy emerytalne dostarczające odpowiedniego dochodu osobom, które z powodu wieku zakończyły swoją aktywność zawodową. Wzrost udziału osób starszych w populacji powoduje presję na rosnące wydatki tych systemów. Na konsekwencje starzenia się populacji dla instytucji publicznych, w tym systemów emerytalnych, zwracano uwagę już w latach 40-tych XX wieku (np. Sauvy 1948).

Znaczący wzrost badań wpływu starzenia się ludności na funkcjonowanie systemów emerytalnych obserwowany jest od wczesnych lat 90-tych XX wieku, kiedy skutki procesu starzenia się ludności w krajach rozwiniętych stały się coraz bardziej widoczne. Można wyróżnić kilka nurtów tych badań, które charakteryzują poniżej.

Wątkiem łączącym badania ekonomii emerytalnej i demografii są badania zależności pomiędzy wdrożeniem i funkcjonowaniem systemów emerytalnych a dzietnością. W literaturze wskazuje się, że jedną z przyczyn spadku dzietności w krajach rozwiniętych było wprowadzenie powszechnych systemów emerytalnych (np. Cigno i Werding 2007; Galasso 2008; Galasso, Gatti, i Profeta 2008), a odpowiednio ukształtowane rozwiązania w zakresie polityki rodzinnej i emerytalnej mogą przyczyniać się do odwrócenia tego zjawiska.

Inny nurt badań odnosi się do makroekonomicznych skutków starzenia się ludności oraz kształtowania polityki ekonomicznej i społecznej tak, aby możliwe było utrzymanie dalszego wzrostu gospodarczego (np. Clark, Ogawa i Mason 2007; Knell 2013). Temat starzenia się ludności w Polsce, skutków tego procesu w perspektywie międzypokoleniowej oraz konsekwencji tych zmian dla polityki społecznej porusza (m.in. Szukalski 2002; Szukalski et al. 2008). Wątkiem często podnoszonym w literaturze jest stabilność finansowa systemów emerytalnych i ich wpływ na finanse publiczne (np. European Commission DG Economic and Financial Affairs 2015; Grech 2010), a w ostatnich latach również sytuacja finansowa systemów emerytalnych po kryzysie finansowym i gospodarczym (np. Naczyk i Domonkos 2015; Orenstein 2011; Price i Rudolph 2013). Stabilność finansowa systemu emerytalnego jest również przedmiotem badań w Polsce (np. Bielawska 2011; Jabłonowski i Müller 2013; Szczepański 2016).

Ważnym tematem w literaturze dotyczącej systemów emerytalnych jest ekonomia polityczna reform tych systemów, w tym efekty i skutki wprowadzanych zmian (np. Gruber i Wise 2001; Rein i Schmähl

2004), a także rozważania dotyczące teorii i praktyki wdrażania reform systemów emerytalnych, z uwzględnieniem podstawowych funkcji i celów stawianych przed tymi systemami (np. Barr i Diamond 2008, 2010; Góra 2002; Szumlicz 2005).

Należy podkreślić, że większość literatury skupia się na sytuacji w krajach rozwiniętych, znacznie mniej znajdujemy wniosków dotyczących krajów rozwijających się. Jedną z pierwszych pogłębionych i kompleksowych analiz wpływu starzenia się ludności na podstawowe funkcje systemu emerytalnego: redystrybucyjną, oszczędnościową oraz ubezpieczeniową był raport Banku Światowego „Averting the Old-Age Crisis” (World Bank 1994). Autorzy raportu podkreślali, że brak pewności dochodu na starość jest problemem o skali światowej, który w różny sposób przejawia się w różnych regionach świata.

Osoby starsze zamieszkałe w rozwijających się krajach w Afryce i częściowo w Azji w znaczącym stopniu były utrzymywane przez swoje rodziny, wspólnoty i inne mechanizmy nieformalne, które stają się niewydolne na skutek zmian związanych z urbanizacją, klęskami żywiołowymi, wojnami. Skutkuje to słabnącą rolą sieci rodzinnych i wspólnotowych, a w konsekwencji niewydolnością tych nieformalnych rozwiązań i potrzebą tworzenia rozwiązań instytucjonalnych. Kraje Ameryki Łacińskiej, Europy Środkowo-Wschodniej i byłe kraje Związku Radzieckiego stały przed wyzwaniem związanym z niemożnością utrzymania hojności swoich systemów emerytalnych. Było to spowodowane z jednej strony prognozami szybkiego starzenia się populacji (szczególnie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej), a z drugiej strony wysokim stopniem unikania uczestnictwa w systemach emerytalnych (w Ameryce Łacińskiej) ze względu na wysokie koszty składek, podnoszonych ze względu na rosnące koszty wypłacania relatywnie wysokich świadczeń od niskiego wieku emerytalnego.

Raport Banku Światowego zawierał rekomendacje budowania wielofilarowych, uwzględniających różne źródła finansowania systemów emerytalnych, tj. oparte na rynku pracy systemy o charakterze niefinansowym (*pay-as-you-go*) oraz systemy finansowe, bazujące na oszczędnościach emerytalnych, z odpowiednio określonymi celami dotyczącymi redystrybucji, ubezpieczenia oraz oszczędności. Model Banku Światowego stał się impulsem do wielu reform wdrażanych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i Ameryki Łacińskiej (np. Müller 1999, 2003; Orenstein 2008, Żukowski 2013). Funkcjonowanie systemów wielofilarowych, w tym efektywność i stabilność funduszy emerytalnych, a także odwrót od tych systemów w ostatnich latach i skutki tych decyzji dla uczestników systemów emerytalnych są poruszane między innymi przez Guardiencicha (2009) i Żukowskiego (2011).

Wyzwania stojące przed systemami emerytalnymi skłaniały także do poszukiwania rozwiązań pozwalających na międzypokoleniową dywersyfikację ryzyka związanego z zachodzącymi zmianami demograficznymi, w tym wydłużaniem trwania życia. Zarządzanie ryzykiem długowieczności należy do jednego z ważniejszych wyzwań stojących przed systemami emerytalnymi (np. Szczepański 2017). Jednym z rozwiązań odnoszących się do tego ryzyka jest koncepcja niefinansowych systemów emerytalnych o zdefiniowanej składce (*non-financial defined contribution – NDC*). W tych systemach wysokość świadczenia jest ściśle związana ze składkami wpłacanymi do systemu emerytalnego przez całe życie, co ma istotne konsekwencje dla rozwiązań dotyczących między innymi funkcji redystrybucyjnej systemu emerytalnego. Wysokość emerytury zależy zarówno od długości trwania życia danej generacji, szacowanej w momencie przejścia na emeryturę, jak i od indywidualnego wieku przejścia na emeryturę. Dzięki temu systemy NDC automatycznie dostosowują wysokość świadczeń do zachodzących zmian demograficznych dotyczących długości trwania życia. Systemy o takim charakterze były wprowadzone w Szwecji (1999), we Włoszech (1995), w Polsce (1999) i w Łotwie (1996). Systemy NDC są również przedmiotem badań w obszarze ekonomii emerytalnej. Badania te dotyczą między innymi stabilności tych systemów i ich aktuarialnej stabilności, równowagi pomiędzy aktywami i pasywami systemu emerytalnego oraz adekwatności świadczeń emerytalnych (np. Góra i Palmer 2004; Holzmann i Palmer 2006; Holzmann, Palmer i Robalino 2012a, 2012b; Valdes-Prieto 2000).

Reformy systemów emerytalnych prowadzą również często do zmian wysokości emerytur w relacji do wynagrodzeń. Mikroekonomiczna perspektywa w literaturze często odnosi się do redystrybucyjnej funkcji systemu emerytalnego, w tym w szczególności zapewnienia adekwatnych świadczeń emerytalnych (np. Chybalski 2012; European Commission 2015; Grech 2013; OECD 2013). W tym kontekście ważna jest również perspektywa płci. Kobiety i mężczyźni w większości krajów, także rozwiniętych, mają bardzo różny przebieg życia w obszarze aktywności zawodowej, co wpływa również na ich emerytury (np. D'Addio 2013; Fornero and Monticone 2010; Ginn 2003; James 2011; Marin i Zólyomi 2010). Systemy emerytalne często zawierają rozwiązania, które są niekorzystne dla kobiet (np. niższy wiek emerytalny). Reformy systemów emerytalnych w wielu krajach w większym stopniu wiążą poziom emerytur z poziomem dochodów w przebiegu życia, co dodatkowo stawia kobiety w mniej korzystnej sytuacji. W kontekście Polski temat ten porusza między innymi Ratajczak-Tuchołka (2011). Biorąc pod uwagę powyższe, w większości krajów europejskich (i nie tylko) obserwowane jest zjawisko, które ostatnio zostało nazwane luką płci w emeryturach (*Gender Pension Gap*) (Bettio et al. 2012).

W mojej pracy badawczej podejmuję działania mające na celu integrację wymienionych wyżej wątków badawczych. Przez mój dotychczasowy dorobek przyczyniłam się do:

- (i) pogłębienia wiedzy dotyczącej makroekonomicznych uwarunkowań funkcjonowania systemów emerytalnych w kontekście starzenia się populacji;
- (ii) pogłębienia wiedzy dotyczącej mikroekonomicznych uwarunkowań systemów emerytalnych, w tym wpływu przebiegu życia i historii zawodowych na wysokość świadczeń emerytalnych;
- (iii) pogłębienia wiedzy dotyczącej wpływu sytuacji na rynku pracy oraz kształtu systemów emerytalnych w krajach europejskich na emerytury kobiet;
- (iv) dostarczenia nowych ustaleń dotyczących zależności pomiędzy funkcjonowaniem systemu emerytalnego oraz cechami indywidualnymi a decyzjami dotyczącymi przechodzenia na emeryturę;
- (v) scharakteryzowania wdrażania systemów emerytalnych typu NDC w krajach europejskich;
- (vi) zbadania funkcjonowania systemów emerytalnych w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

Poniżej w skrócie przedstawiam moje dokonania w sześciu wyżej wymienionych obszarach.

- (i) **Pogłębienie wiedzy dotyczącej makroekonomicznych uwarunkowań funkcjonowania systemów emerytalnych w kontekście starzenia się populacji – publikacje [1.4] [1.5] [2.3] [2.6] [2.7] [2.8] [2.10]**

Tradycyjne systemy emerytalne w krajach rozwiniętych powstawały w okresie, kiedy populacja tych krajów była w fazie rozwoju demograficznego, charakteryzującej się (nadal) dużą liczbą urodzeń i stosunkowo dużą, ale malejącą, liczbą zgonów. Oznacza to, że podstawą finansowania tych systemów była dywidenda demograficzna, to jest potencjał wzrostu gospodarczego, który może wynikać ze zmian w strukturze wieku ludności, kiedy udział osób w wieku produkcyjnym w liczbie ludności jest większy niż udział osób w pozostałych grupach wieku¹. W konsekwencji przemian demograficznych związanych z drugim przejściem demograficznym (van de Kaa 1987, 2002; Lesthaeghe 1986) nastąpił znaczny spadek dzietności. W rezultacie ludność krajów rozwiniętych przeszła do fazy charakteryzującej się zarówno niską dzietnością, jak i niską umieralnością, co z kolei prowadzi do trwałej zmiany struktur wieku ludności. Ma to istotny wpływ na stabilność systemów emerytalnych ze względu na malejącą relację między osobami pracującymi i płacącymi składki do tych systemów a osobami, które zakończyły aktywność zawodową i otrzymują emerytury.

---

¹ Definicja United Nation Population Fund (UNFPA).

W moich badaniach dotyczących wpływu starzenia się ludności na stabilność systemów emerytalnych, prowadzonych przed obroną doktoratu, a także w mojej pracy doktorskiej poszerzyłam wiedzę o tym zjawisku, wskazując, że na stabilność systemu emerytalnego wpływa nie tylko udział osób w wieku emerytalnym w populacji, ale także dynamika procesu starzenia się populacji, na którą wpływ ma ukształtowanie się w czasie liczby urodzeń, zmian długości trwania życia, a także występowanie wyzów i niżów demograficznych.

W pracach dotyczących sytuacji finansowej systemów emerytalnych, publikowanych po obronie rozprawy doktorskiej, przyczyniłam się do dalszego zrozumienia wagi podejścia makroekonomicznego do analizowania wpływu zmian struktur wieku ludności na finanse publiczne i finansowanie systemów emerytalnych. W publikacji [1.4] wspólnie z prof. Ireną E. Kotowską (Instytut Statystyki i Demografii SGH) pokazujemy skalę przeobrażeń procesu odtwarzania się pokoleń w Europie, który wpływa na długookresową zmianę struktur wieku ludności, szczególnie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (w tym Polski), Europy Południowej oraz Niemiec. Wykorzystując typologie zaproponowane przez Esping-Andersena (Esping-Andersen 1990) oraz Sapira (Sapir 2006), wskazujemy, że Polska ma nieefektywną strukturę wydatków socjalnych, w której dominującą rolę odgrywają transfery ukierunkowane do osób w wieku poprodukcyjnym, a mała jest rola transferów publicznych dla dzieci i młodzieży, co prowadzi do zakłócenia równowagi międzypokoleniowej. Postępujące zmiany demograficzne powodują rosnącą presję na wzrost wydatków ukierunkowanych na świadczenia dla pokolenia w wieku poprodukcyjnym. Sytuacja taka stanowi zagrożenie dla możliwości realizacji polityki publicznej ukierunkowanej na inwestycje społeczne, zgodnie z koncepcją tych inwestycji przedstawioną przez (Vandenbroucke, Hemerijck i Palier 2011), jak również stwarza zagrożenie utrzymania Polski w fazie rozwojowego dryfu (Geodecki et al. 2012).

W omawianej publikacji podkreślamy, że zmiany procesu odtwarzania pokoleń w Europie definiujące nową demografię kontynentu mają trwały charakter, określając nowe uwarunkowania rozwoju. Starzenie się ludności jest przewidywalną i nieuchronną konsekwencją przejścia do nowoczesnej reprodukcji ludności. Największym wyzwaniem jest nie tyle sam proces starzenia się ludności, ile jego nasilenie w najbliższym czasie, spowodowane osiągnięciem dojrzałego wieku przez pokolenia powojennego wyżu demograficznego. Wskazujemy, że rozwiązaniem dla dalszego rozwoju Europy i dostosowania gospodarki i społeczeństwa do wyzwań demograficznych jest świadoma polityka publiczna ukierunkowana na rozwój kapitału ludzkiego oraz jak najlepsze wykorzystanie dostępnych zasobów pracy z uwzględnieniem perspektywy przebiegu życia.

W publikacji [2.10] wraz ze współautorami: prof. Ireną E. Kotowską, prof. Jolantą Kurkiewicz (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie), dr Anitą Abramowską-Kmon (Instytut Statystyki i Demografii SGH) i dr. Marcinem Stonawskim (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, IIASA) przedstawiamy ocenę tego, na ile kraje europejskie dostosowują swoje instytucje oraz gospodarkę do skutków procesu starzenia się ludności. Korzystamy przy tym z dorobku badań prowadzonych w Unii Europejskiej, szczególnie w ramach projektów finansowanych z 7 programu ramowego. Dokumenty strategiczne Unii Europejskiej już od połowy lat 90-tych XX wieku wskazują na wyzwania związane ze starzeniem się ludności w Europie oraz rekomendują działania zmierzające do zapewnienia stabilności finansowej systemów emerytalnych, zagwarantowania adekwatności emerytur oraz zwiększenia poziomu aktywności zawodowej, szczególnie kobiet i osób po 50. roku życia. W pracy zwracamy uwagę na teorie dotyczące uwarunkowań starzenia się populacji uwzględniające rolę transferów międzypokoleniowych, które mają wpływ na kształtowanie się procesu starzenia się ludności. Wskazujemy również potrzebę uwzględnienia przy projektowaniu polityk publicznych kontekstu przebiegu życia generacji i uwarunkowań społecznych, w tym funkcjonowania rodzin. W publikacji przedstawiamy autorskie oszacowanie ilościowe, które potwierdza, że efektywne rynki pracy to takie, na których zatrudnienie znajdują zarówno osoby w wieku poniżej 24 lat, jak i osoby w wieku powyżej 55 lat – co zaprzecza [błędnej] teorii o stałej liczbie miejsc pracy (*lump of labour fallacy*). W analizie uwzględniamy dane dotyczące zatrudnienia w krajach Unii Europejskiej w latach 2000–2011 (a więc na

różnych etapach cyklu gospodarczego). Efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów pracy oznacza również potrzebę wdrażania polityk wspierających godzenie pracy i życia rodzinnego, a także zwiększających zatrudnialność osób w każdym wieku. Ważne są również działania wspierające odkładanie przez jednostki decyzji o przejściu z pracy na emeryturę, wydłużające aktywność zawodową. W publikacji [2.10] zwracamy uwagę na uwarunkowania dotyczące przejścia na emeryturę, które zależą nie tylko od możliwości prawnych, określonych przez ustawowy wiek emerytalny, ale także uwarunkowań związanych z przebiegiem życia i sytuacją rodzinną, takich jak przejście na emeryturę współmałżonka czy posiadanie dzieci i wnuków.

Prowadzone analizy wskazują również na to, że wykorzystanie potencjału związanego z wydłużaniem aktywności zawodowej wymaga inwestowania w kapitał ludzki, w tym kształcenie i szkolenie na różnych etapach życia. Temat roli uczenia się w utrzymaniu i poprawie umiejętności osób w wieku 50+ wzbudził zainteresowanie sieci Population Europe, zrzeszającej wiodące instytuty badawcze w dziedzinie demografii w Europie. Zagadnienie uczenia się przez całe życie i jego znaczenie w kontekście starzenia się ludności omówiłam na seminarium Population Europe organizowanym w Polsce przez Instytut Statystyki i Demografii SGH oraz Population Europe. Na podstawie prezentacji wygłoszonej na seminarium został opracowany Policy Brief nr 4/2012 mojego współautorstwa „Riding the Population Wave”, w którym opisujemy wspólnie z prof. Axelem Boersch-Suppanem oraz dr. Vegardem Skribbekiem polityki na rzecz starzejącej się populacji wyżu demograficznego w Europie (<http://www.population-europe.eu/policy-brief/riding-population-wave>).

Na temat roli uczenia się przez całe życie wypowiadam się również w Demographic Insight nr 3/2012 (<http://www.population-europe.eu/population-insight/demographic-insights-32012>). W raporcie podkreślamy konieczność działań prowadzących do wzajemnej integracji polityk publicznych w Europie, z uwzględnieniem także pośrednich efektów, które mogą one przynosić. Taka integracja wymaga przyjęcia perspektywy całego przebiegu życia i wpływu uwarunkowań instytucjonalnych, struktur ekonomicznych oraz polityki społecznej. Polityki te powinny łączyć wymiar ilościowy (np. w obszarze polityki rodzinnej i migracyjnej) i jakościowy (przez działania w obszarze polityki rodzinnej, edukacji i szkoleń, zdrowia, rynku pracy).

W rozdziale książki pod redakcją prof. Bernda Marina i Ashgara Zaidi „Mainstreaming Ageing. Indicators to Monitor Sustainable Policies” pt. „Sustainable Old-age Security Core Indicators – Possible Use and Interpretation” [2.6] zwracam uwagę, że stabilność systemów emerytalnych powinna być widziana zarówno z perspektywy stabilności społecznej, jak i fiskalnej. Ocena stabilności systemów emerytalnych w związku ze starzeniem się ludności wymaga zastosowania odpowiednich wskaźników i ich projekcji. Poza wskaźnikami bazującymi na danych demograficznych (wskaźnik obciążenia demograficznego, dalsze oczekiwane trwanie życia w wieku 65 lat) należy również uwzględniać wskaźniki bazujące na danych z systemu emerytalnego, takie jak wskaźnik obciążenia systemowego (mierzący liczbę emerytów przypadających na 100 osób płacących składki) czy przeciętny wiek zakończenia aktywności zawodowej. Różnice między demograficznymi a systemowymi wskaźnikami obciążenia mogą wskazywać na występowanie nieefektywności na rynkach pracy i w systemach emerytalnych. W analizie wskazuję, że różnice te są szczególnie wysokie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w których istniał szeroki dostęp do wcześniejszych emerytur powodujących wzrost wskaźnika obciążenia z powodu większej liczby świadczeniobiorców i mniejszej liczby płacących składki. Zróżnicowanie wieku dostępu do świadczeń emerytalnych potwierdza różny obserwowany przeciętny wiek opuszczenia rynku pracy. Wskaźnik ten, na co wskazuję w omawianym rozdziale, lepiej niż ustawowy wiek emerytalny odzwierciedla istniejące w krajach europejskich zróżnicowania instytucjonalne oraz społeczne w obszarze systemów emerytalnych.

W omawianym rozdziale podkreślam potrzebę uwzględniania w ocenie stabilności systemów miary emerytalnego długu ukrytego (*implicit pension debt*). Postulaty badaczy dotyczące uwzględnienia tych zobowiązań zostały wzięte pod uwagę. Standardy statystyczne ESA 2010, przyjęte przez Parlament Europejski i Radę Europejską w maju 2013 r., zobowiązują kraje członkowskie do uwzględnienia

w statystyce długu publicznego zarówno poziomu ukrytych zobowiązań emerytalnych, jak i zmian w systemach emerytalnych, które wpływają na poziom długu publicznego (Dabrowski 2016). Ilustruję również powiązanie sytuacji systemów emerytalnych i zmiany demograficznej. W tym celu przedstawiam symulacje zmian wartości emerytur w relacji do wynagrodzeń (gdyby utrzymać stałą składkę) lub zmiany wysokości składki emerytalnej (gdyby utrzymać stałą relację emerytur do wynagrodzeń) w wybranych krajach, tj. Polsce, Włoszech i Kazachstanie. Wyniki tych symulacji pokazują, że nie tyle poziom zaawansowania starzenia się ludności, ile tempo jego zmiany wpłynie na potrzebę zmian tych parametrów systemów emerytalnych. Zwracam uwagę na potrzebę monitorowania systemów emerytalnych z uwzględnieniem kilku różnych miar, odzwierciedlających różne aspekty stabilności tych systemów.

W artykule [1.5] kontynuuję wątek oceny stabilności systemów emerytalnych. Przedstawiam i analizuję doświadczenia międzynarodowe dotyczące opracowywania i publikowania projekcji wydatków emerytalnych, uwzględniających wpływ zmian demograficznych i systemowych na poziom tych wydatków oraz wysokość świadczeń. Są to zarówno inicjatywy europejskie, tj. publikowane co trzy lata raporty dotyczące prognozy wydatków publicznych, na które wpływ ma starzenie ludności (np. European Commission DG ECFIN 2015), jak i inicjatywy krajowe (Szwecja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Polska). Na tym tle przedstawiam autorskie analizy kształtowania się liczby emerytów i rencistów oraz wydatków na emerytury w Polsce od lat dziewięćdziesiątych. Obejmują one wszystkie podsystemy emerytalne funkcjonujące w Polsce: pracowniczy (ZUS), rolniczy (KRUS) oraz systemy mundurowe. Analizy te dostarczają argumentów i wiedzy, pozwalających na ocenę wpływu zmian instytucjonalnych na kształtowanie statystyk systemu emerytalnego. Proponuję zintegrowane podejście do prognozowania sytuacji systemów emerytalnych w Polsce, uwzględniające wszystkie funkcjonujące systemy emerytalne, oparte na spójnych założeniach dotyczących m.in. zmian na rynku pracy, w tym mobilności między sektorami rolniczym a pozarolniczym, które mają wpływ na zmiany liczby osób objętych różnymi systemami emerytalnymi. Prowadzone do tej pory analizy mają charakter cząstkowy i nie są w odpowiedni sposób zintegrowane. Wskazuję również na potrzebę łączenia projekcji o charakterze makroekonomicznym i mikroekonomicznym dla oceny stabilności finansowej i społecznej systemów emerytalnych.

Również w publikacji [2.3] wiąże zasadę bezpieczeństwa obywateli ze stabilnością systemów emerytalnych w ujęciu mikroekonomicznym oraz makroekonomicznym, a także odnoszę wyzwania stabilności tych systemów do ryzyka demograficznego, gospodarczego oraz systemowego (powiązanego głównie z zachodzącymi zmianami prawnymi i instytucjonalnymi). Ilustruję, w jaki sposób zmiany o charakterze instytucjonalnym przyczyniają się do zmian przychodów i wydatków systemu emerytalnego w Polsce, a także wskazuję na konieczność wprowadzania rozwiązań pozwalających na trwałe monitorowanie stabilności tego systemu.

W rozdziałach opublikowanych w książce pod redakcją R. Holzmana i E. Palmera „Pension Reform. Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution Schemes” [2.7] wspólnie z Markiem Morą oraz [2.8] z prof. Markiem Górą prezentujemy zintegrowane podejście do oceny makroekonomicznych uwarunkowań systemów emerytalnych w Czechach oraz w Polsce. W rozdziale [2.7] omawiamy scenariusz reformy systemu emerytalnego w Czechach wdrażającej system niefinansowy o zdefiniowanej składce (NDC). Publikacja zawiera opracowane przeze mnie projekcje wysokości świadczeń emerytalnych w systemach istniejącym i proponowanym, różne warianty konstrukcji świadczenia emerytalnego łączące dwie funkcje systemu emerytalnego: wygładzanie konsumpcji w przebiegu życia oraz ochronę przed ubóstwem, a także projekcje przychodów i wydatków systemu emerytalnego dla różnych scenariuszy wdrażanych zmian w systemie emerytalnym z uwzględnieniem prognozy demograficznej ludności Czech. W rozdziale [2.8] dokonujemy także oceny wdrożenia systemu emerytalnego w Polsce z perspektywy jego stabilności w długim horyzoncie.

Reasumując, w moich analizach uwarunkowań makroekonomicznych systemów emerytalnych przyczyniłam się do pogłębienia wiedzy na temat konieczności interdyscyplinarnej i szerokiej perspektywy oceny wpływu zmian struktur ludności na te systemy. Podkreślam, że stabilność systemów emerytalnych zależy nie tylko od tego, jak są one zorganizowane, lecz także od szerszych uwarunkowań sytuacji społeczno-ekonomicznej, w tym rynku pracy, oraz polityk publicznych wpływających na zachowania populacji. Analizy te dodatkowo uzupełniam przykładami empirycznymi odnoszącymi się do oceny stabilności systemów emerytalnych w wybranych krajach (Polska, Czechy).

- (ii) **Pogłębienie wiedzy dotyczącej mikroekonomicznych uwarunkowań systemów emerytalnych, w tym wpływu przebiegu życia i historii zawodowych na wysokość świadczeń emerytalnych**
publikacje [1.1] [1.3] [1.5] [1.8] [2.3] [2.5] [2.6] [2.7] [2.8]

W prowadzonych analizach stabilności społecznej systemów emerytalnych wykorzystuję miary odnoszące się do poziomu świadczeń emerytalnych – obecnie i w przyszłości. W wielu systemach emerytalnych wprowadzane są rozwiązania, które wiążą wysokość emerytur z długością pracy oraz wysokością zarobków. Dlatego też badam wpływ zmian instytucjonalnych zachodzących w systemach emerytalnych na wysokość świadczeń lub uprawnień emerytalnych.

W artykule [1.1] przedstawiam wyniki analiz wpływu odejścia od wielofilarowych systemów emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej na kapitał emerytalny uczestników tych systemów, prowadzonych w ramach projektu „Odwrót od obowiązkowych funduszy emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w reakcji na kryzys finansowy i fiskalny. Przyczyny, skutki, rekomendacje w zakresie reguł fiskalnych”. W artykule dokonuję, na podstawie autorskiego modelu mikrosymulacyjnego, oceny wpływu zmian w wielofilarowych systemach emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej na wysokość kapitału emerytalnego. Analiza ta jest nowatorska w kilku obszarach. Po pierwsze, odnoszę się do wysokości zakumulowanego kapitału emerytalnego, a nie powszechnie stosowanej miary, jaką jest stopa zastąpienia, która pozwala na identyfikację tego, na ile czas pozostający do emerytury ma wpływ na wysokość gromadzonych uprawnień emerytalnych. Po drugie, w modelu uwzględniam zarówno skutek zmniejszenia składek wpłacanych do kapitałowych części systemów emerytalnych, jak i wysokość uprawnień emerytalnych w części niefinansowej (*pay-as-you-go*) systemów emerytalnych – z reguły publikowane oceny zmian zachodzących w systemach emerytalnych skupiają się jedynie na skutkach wynikających jedynie ze zmiany części kapitałowej. Po trzecie, w analizowanych wariantach uwzględniam osoby w różnym wieku w momencie wejścia w życie zmian systemów emerytalnych, a także osoby o różnej wysokości zarobków. W analizach dokonuję również oceny wrażliwości wyników na istotny parametr mikrosymulacji, jakim jest stopa zwrotu z inwestycji.

Wnioski, które płyną z tych analiz wskazują, że zmiana kapitału emerytalnego jest większa w krajach, które wprowadziły stałe zmiany w swoich systemach (Polska, Słowacja). Na kierunek zmiany kapitału emerytalnego ma wpływ sposób określania uprawnień emerytalnych w części niefinansowej systemu, w efekcie czego Polacy mogą oczekiwać zmniejszenia kapitału emerytalnego, a Słowacy – jego podwyższenia. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują również, że zmiany systemu – także te przejściowe – będą (zgodnie z oczekiwaniami) bardziej odczuwane przez osoby młodsze, a także lepiej zarabiające. Kierunek oraz wielkość zmian kapitału emerytalnego zależą też od różnicy wzrostu płac i sposobu indeksowania kapitału emerytalnego w systemie niefinansowym i stopy zwrotu z inwestycji w kapitałowej części systemu emerytalnego.

W artykule [1.3] wspólnie z dr. Pawłem Strzeleckim (Instytut Statystyki i Demografii SGH) podejmujemy temat gwarancji emerytury minimalnej. Analizujemy rolę emerytury minimalnej w polskim systemie emerytalnym oraz przedstawiamy jej prognozę w przyszłości. Dokonujemy projekcji relacji emerytury minimalnej do wynagrodzenia, na podstawie obowiązujących przepisów. Analizujemy korzystanie

z minimalnej emerytury przez obecnych świadczeniobiorców, a także poziom ubóstwa relatywnego i absolutnego wśród emerytów. Zauważamy, że ze wzrostem wynagrodzeń w gospodarce, rośnie ubóstwo relatywne, ale maleje ubóstwo absolutne. Przedstawiamy także autorską metodę oszacowania ryzyka korzystania z emerytury minimalnej przez kobiety i mężczyzn. Wykorzystuje ona opracowany dla potrzeb artykułu model mikrosymulacyjny, w którym szacujemy wysokość prognozowanej emerytury w zależności od długości stażu pracy oraz wysokości osiąganego wynagrodzenia. Nowatorskim rozwiązaniem jest połączenie tych dwóch wymiarów historii zawodowej oraz nałożenie ich na informacje dotyczące rozkładu stażu pracy i wynagrodzeń osób, które przeszły na emeryturę w 2008. Przy założeniu utrzymania się takiego rozkładu, szacujemy odsetek mężczyzn i kobiet, którzy będą mieli niższe emerytury niż gwarancja minimum, dla różnych scenariuszy kształtowania się emerytury minimalnej. W artykule uwzględniamy również wpływ wyrównania wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn na uzyskane wyniki. Wskazujemy, że kobiety cechują się niemal dziesięciokrotnie większym ryzykiem korzystania z emerytury minimalnej. Wynika to z różnej sytuacji kobiet i mężczyzn na rynku pracy, a także z niższego wieku emerytalnego kobiet. Dekompozycja wpływu poszczególnych czynników na tę różnicę wskazuje, że największy wpływ na nią mają niższe wynagrodzenia kobiet (niemal połowa różnicy), następnym czynnikiem jest krótszy staż pracy (ponad ¼ różnicy), a dopiero kolejnym – niższy wiek emerytalny (około ¼ różnicy). Wyrównanie wieku emerytalnego zmniejsza, ale nie eliminuje różnicy płci w ryzyku uzyskiwania dopłaty do emerytury minimalnej.

W moich badaniach wykorzystuję również analizy, stosując miarę stabilności społecznej systemu emerytalnego, jaką jest stopa zastąpienia. Jest to miara wykorzystywana do oceny tych systemów m.in. przez Komisję Europejską (European Commission 2015) i OECD (OECD 2015). Analizy takie dla Polski przedstawione są w publikacjach [1.5], [1.8], [2.3], [2.5], [2.6] i [2.8], a dla Czech w publikacji [2.7]. Na podstawie autorskich modeli mikrosymulacyjnych porównuję stopy zastąpienia emerytur w systemach emerytalnych przed reformą (o zdefiniowanym świadczeniu – DB) oraz po reformie (systemy o zdefiniowanej składce – DC), ilustrując dwa istotne zjawiska. Po pierwsze, systemy o zdefiniowanej składce dają znacznie większe zachęty do wydłużania aktywności zawodowej – poziom emerytury jest znacznie niższy w przypadku wczesnego przechodzenia na emeryturę, a szybko rośnie w przypadku wydłużenia aktywności zawodowej. Każdy dodatkowy rok pracy oznacza z jednej strony zwiększenie wysokości zgromadzonego kapitału emerytalnego, a z drugiej – skrócenie okresu dalszego oczekiwanego trwania życia. W kontekście tego wskaźnika zwracam uwagę na wpływ zmian oczekiwanej długości trwania życia na wysokość emerytur w tych krajach, w których statystyka ta jest uwzględniona w formule emerytalnej (np. Polska, Szwecja, Włochy). Podkreślam, że polityki wspierające przedłużanie decyzji o zakończeniu aktywności zawodowej powinny uwzględniać to, jak te decyzje wpływają na wysokość emerytury. Odpowiednio skonstruowane rozwiązania w systemach emerytalnych mogą zachęcać (lub zniechęcać) do dłuższej aktywności zawodowej. W rozdziale [2.8] wspólnie z prof. M. Górą przedstawiamy oszacowania poziomu emerytur w zależności od wieku osób w roku wejścia w życie zmian w systemie emerytalnym oraz od poziomu waloryzacji kapitału gromadzonego na kontach emerytalnych. Dzięki temu można zobaczyć, jaki wpływ na wysokość emerytur mają rozwiązania dotyczące przejścia między starym a nowym systemem emerytalnym oraz parametry nowego systemu emerytalnego.

W moich pracach wskazuję na ważną cechę systemu emerytalnego typu NDC, jaką jest automatyczna zmiana świadczeń w związku z wydłużaniem trwania życia. W systemach tych, poprzez coroczne aktualizowanie tablic dalszego trwania życia, wysokość emerytury jest dostosowywana do zmieniającej się sytuacji demograficznej – tę właściwość systemu emerytalnego o zdefiniowanej składce na przykładzie systemu polskiego omawiam m.in. w publikacjach [2.6] i [2.8].

(iii) Pogłębienie wiedzy dotyczącej wpływu sytuacji na rynku pracy oraz kształtu systemów emerytalnych w krajach europejskich na emerytury kobiet
publikacje [1.3] [1.7] [2.1] [2.4]

W prowadzonych przez mnie pracach badawczych szczególną rolę odgrywają również analizy dotyczące funkcjonowania systemów emerytalnych z perspektywy płci. Jeszcze przed obroną doktoratu uczestniczyłam w opracowaniu pogłębionej analizy funkcjonowania systemu zabezpieczenia społecznego w Polsce w kontekście płci (Balcerzak-Paradowska et al. 2003). Po obronie doktoratu kontynuowałam badania dotyczące ekonomicznej sytuacji kobiet w systemach emerytalnych. Pomimo tego, że temat ten budzi znaczące zainteresowanie badaczy w Europie, w Polsce sytuacja kobiet w systemie emerytalnym omawiana jest w literaturze głównie w kontekście regulacji prawnych, a nie w ujęciu ekonomicznym.

W rozdziale książki pod redakcją prof. B. Marina i E. Zólyomi „Women’s Work and Pensions: What is Good, What is Best?” [2.1] podejmuję temat sytuacji kobiet w systemie emerytalnym w Polsce po jego reformie w 1999 r. Przedstawiam status kobiet na rynku pracy, w tym trwałe różnice pomiędzy wskaźnikami zatrudnienia a stopą bezrobocia kobiet i mężczyzn, uwzględniając również poziom wykształcenia kobiet. Omawiam również cechy systemu emerytalnego w Polsce i ich wpływ na wysokość emerytur kobiet i mężczyzn takie jak: zróżnicowany wiek emerytalny kobiet i mężczyzn, którego efektem jest różnica w wysokości świadczeń (przy takim samym poziomie zarobków) wynosząca około 40% świadczenia, rola składek opłacanych z budżetu państwa za okresy przebywania na urlopie macierzyńskim oraz wychowawczym, podział środków zgromadzonych na kontach emerytalnych pomiędzy współmałżonków. Z dokonanych projekcji dotyczących wysokości emerytur kobiet i mężczyzn w nowym systemie emerytalnym wynika, że niższe wynagrodzenia i krótszy staż pracy będą prowadzić do niższych świadczeń dla kobiet. Natomiast zastosowanie uśrednionych tablic trwania życia dla kobiet i mężczyzn w formule emerytalnej pokazuje, że kobiety będą otrzymywać wyższe świadczenia w porównaniu ze scenariuszem z tablicami zróżnicowanymi dla płci.

W artykule [1.3] wspólnie z dr. Pawłem Strzeleckim podejmujemy wątek różnicy w wysokości emerytur spowodowanych różnymi historiami zawodowymi kobiet i mężczyzn, a także różnicami w wieku emerytalnym (omówione w poprzedniej sekcji). Nasze wnioski wyraźnie wskazują, że zróżnicowana sytuacja kobiet i mężczyzn w systemie emerytalnym wynika w znacznej mierze z różnic pochodzących ze wcześniejszych etapów przebiegu życia. Niższe wynagrodzenie i krótszy staż pracy kobiet kumulują różnice w wysokości kapitału emerytalnego, które są dodatkowo pogłębiane przez zróżnicowany wiek emerytalny. Należy podkreślić, że w artykule tym po raz pierwszy traktujemy dwa wymiary sytuacji na rynku pracy: intensywność pracy (mierzoną długością stażu pracy) oraz osiągnięte wynagrodzenie łącznie.

W literaturze przedmiotu nie znaleźliśmy artykułów, które łącznie ujmują te dwa zjawiska. Tematy luki płacowej kobiet oraz ich uczestnictwa na rynku pracy są z reguły traktowane odrębnie. W naszej pracy wskazujemy na potrzebę powiązania tych dwóch wymiarów w analizach: kobiety częściej niż mężczyźni cechują się krótszym stażem i jednocześnie niższymi zarobkami, co prowadzi do wzmocnienia efektu luki płci w systemie emerytalnym.

W rozdziale książki poświęconym analizie wdrażania systemów emerytalnych typu NDC w Szwecji, Włoszech, Polsce i Łotwie [2.4] ze współautorami prof. Edwardem Palmerem (Uniwersytet w Uppsali, Szwecja) oraz dr. Daniele Franco (Bank Centralny Włoch) podejmujemy również temat sytuacji kobiet w omawianych systemach emerytalnych (ta część rozdziału powstała z mojej inicjatywy i była mojego autorstwa). Wykorzystując porównywalne wyniki modelu emerytalnego OECD (przygotowane według określonej przeze mnie specyfikacji), ilustrujemy zróżnicowanie emerytur kobiet w analizowanych krajach. Wskazujemy, że niższy wiek emerytalny we Włoszech i w Polsce prowadzi do obniżenia prognozowanych stóp zastąpienia kobiet (w porównaniu z wiekiem emerytalnym mężczyzn) odpowiednio o 17 i 20 punktów procentowych. Porównujemy także wysokość emerytur kobiet, które

przerywają swoją aktywność zawodową na okres od 1 roku do 3 lat, aby opiekować się dziećmi. Nasze porównanie wskazuje, że sposób opłacania składek za te okresy w systemach emerytalnych skutkuje różnym efektem netto. W Szwecji przerwa w pracy w celu opieki nad dziećmi, nawet trzyletnia, nie powoduje istotnego uszczerbku w wysokości emerytury. W Polsce (według regulacji sprzed 2012 r.) opieka dłuższa niż rok wpływa na nieco większe zmniejszenie stopy zastąpienia emerytur, natomiast w systemach włoskim i łotewskim zmniejszenia te są największe. Nasze wnioski wskazują, że sposób kompensacji przerw w aktywności zawodowej w systemie ma znaczący wpływ na to, jakiej emerytury mogą się spodziewać osoby, które podejmują się opieki nad dziećmi, rezygnując na ten czas z pracy zawodowej.

Wymienione powyżej publikacje stanowiły punkt wyjścia do szerszego spojrzenia na temat luki płci w systemach emerytalnych. W artykule [1.7], opracowanym w ramach prac w międzynarodowym projekcie NEUJOBS (finansowanym ze środków 7. Programu Ramowego) podejmuję temat luki płci w systemach emerytalnych w krajach Unii Europejskiej. W ostatnich latach jest to zagadnienie, które pojawiło się zarówno w literaturze (Bettio et al. 2012), jak i w dyskursie na temat polityki równości płci w krajach UE (Bettio, Tinios, and Betti 2013; Burkevica et al. 2015). W tych opracowaniach luka płci w emeryturach w ujęciu ilościowym określana jest na podstawie oceny dochodów obecnych emerytów, tj. osób, które okres swojej aktywności zawodowej miały w okresie często niższej aktywności zawodowej kobiet z jednej strony, a ich emerytury były obliczane według zasad sprzed zmian zachodzących w ostatnich latach. Zmiany zachodzące na rynku pracy oraz w systemach emerytalnych będą miały znaczący wpływ na różnicę w wysokości emerytur kobiet i mężczyzn w przyszłości. Z uwagi na to, w artykule [1.7] zawarłam konceptualizację indeksu prospektywnej luki płci w systemach emerytalnych w Europie. Konstrukcja tego indeksu jest inspirowana opracowanym przez European Centre for Social Welfare Policy and Research i UNECE indeksem aktywnego starzenia się (Zaidi et al. 2013).

Zaproponowany przeze mnie indeks prospektywnej luki płci to indeks złożony, którego konstrukcja uwzględni dwie składowe: (i) dotycząca sytuacji kobiet na rynku pracy, oraz (ii) dotycząca sytuacji kobiet w systemach emerytalnych. W każdej ze składowych uwzględniłam wskaźniki, które są regularnie publikowane przez Eurostat oraz Komisję Europejską w ocenie adekwatności emerytur publikowanej co trzy lata (European Commission 2015). Pierwsza składowa obejmuje dwa wskaźniki: lukę w stażu pracy mierzoną przeciętną długością stażu pracy, oszacowaną na podstawie wskaźników zatrudnienia kobiet w odniesieniu do pełnej długości kariery zawodowej uwzględnianej w prognozach wartości przyszłych stóp zastąpienia (40 lat), oraz lukę płacową kobiet. Druga składowa uwzględni cztery wskaźniki: lukę w emeryturach wynikającą z przerwy w aktywności zawodowej ze względu na opiekę nad dziećmi, poziom redystrybucji dochodowej w formule emerytalnej dla osób o niskich zarobkach, wpływ waloryzacji emerytur na ich wartość w relacji do przeciętnego wynagrodzenia po 10 latach od przyznania świadczenia oraz (o ile występuje) różnicę w wysokości emerytur kobiet i mężczyzn w związku z różnym wiekiem emerytalnym. Dobór tych wskaźników związany jest z tym, że to kobiety częściej opiekują się dziećmi, mają niższe wynagrodzenia, a także żyją dłużej, a zatem że waloryzacja emerytur ma wpływ na ich dochody po przejściu na emeryturę w większym stopniu niż w przypadku mężczyzn.

Uzyskane przeze mnie wyniki wskazują, że w przyszłości luka płci w emeryturach będzie nadal występować. W niektórych krajach może się ona pogłębiać, a w innych można oczekiwać poprawy w stosunku do obecnej wysokości luki emerytalnej. Ponadto, porównanie wartości dwóch składowych indeksu wskazuje, że w tych krajach, w których występuje luka płci na rynku pracy, często także rozwiązania w systemie emerytalnym skutkują niższymi emeryturami kobiet (m.in. Włochy, Rumunia, Słowacja, Węgry); i odwrotnie – kraje, w których na rynku pracy sytuacja kobiet i mężczyzn jest podobna, również mają często rozwiązania wspierające równe traktowanie w systemie emerytalnym (m.in. Słowenia, Dania, Wielka Brytania, Holandia). Wyniki analiz zawarte w omawianym artykule prezentowałam na *Annual Meeting Population Association of America* w 2015 r., a w grudniu 2016 r.

na seminarium EPP *Combating and Preventing the Gender Pension Gap in EU Member States*² w Parlamencie Europejskim. Opracowany przeze mnie indeks wykorzystałam również do oceny sytuacji kobiet na rynku pracy i w systemach emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, zaprezentowanej w rozdziale [2.1]. Głównym moim wnioskiem jest to, że zmiany zachodzące na rynkach pracy oraz w systemach emerytalnych w krajach tego regionu po transformacji ustrojowej mogą prowadzić do zwiększenia (obecnie niskiej) luki płci w emeryturach w przyszłości. Wskazuję więc, że istotne jest regularne monitorowanie sytuacji kobiet i mężczyzn w całym przebiegu życia – uwzględniając ich aktywność edukacyjną, zdrowie, sytuację na rynku pracy i korzystanie z emerytur – aby móc odpowiednio zrozumieć przyczyny występujących różnic, niekorzystnych dla kobiet, i proponować rozwiązania mające na celu ich ograniczenie.

- (iv) **Dostarczenie nowych ustaleń dotyczących zależności między funkcjonowaniem systemu emerytalnego oraz cechami indywidualnymi a decyzjami dotyczącymi przechodzenia na emeryturę**
publikacje [1.7] [2.1] [2.5]

Przechodzenie na emeryturę, wpływ rozwiązań instytucjonalnych oraz indywidualnych charakterystyk, w tym statusu społeczno-ekonomicznego jest jednym z ważnych tematów w ekonomii emerytalnej. W ostatnich latach w literaturze często podejmowany jest temat czynników wpływających na podwyższanie efektywnego wieku emerytalnego.

W moich badaniach odnoszę się do instytucjonalnych oraz indywidualnych uwarunkowań przechodzenia na emeryturę Polek i Polaków. W zeszycie naukowym ENEPRI (European Network of Economic Policy Research Institute) [1.7] opracowanym w ramach projektu Adequacy of Old-Age Income Maintenance in the EU (AIM) finansowanego ze środków 6. Programu Ramowego analizuję dotychczasowe praktyki przechodzenia na emeryturę w Polsce oraz wskazuję na potencjalne zmiany tych zachowań, które mogą wynikać ze zmian systemu emerytalnego. Na podstawie danych dotyczących rozkładu wieku przechodzenia na emeryturę zwracam uwagę na dwa okresy charakteryzujące się odmiennym zachowaniem pracowników. W okresie od 1997 do 1999 r. w Polsce dokonano się nieznacznie przesunięcie wieku przechodzenia na emeryturę, spowodowane ograniczeniem możliwości korzystania z wcześniejszych emerytur. Od początku wieku do 2006 r. (okres objęty analizą) wzorzec przechodzenia na emeryturę kobiet i mężczyzn się utrwalił.

Wykorzystując panelowe dane jednostkowe pochodzące z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w latach 2005–2006, na podstawie oszacowanych modeli regresji logistycznej wskazuję, że oprócz wieku, takie cechy jak płeć, sektor zatrudnienia oraz wykształcenie są statystycznie istotne w podejmowaniu decyzji o przechodzeniu na emeryturę. Szybciej na emeryturę przechodzą kobiety, a także osoby, których wykształcenie jest poniżej wyższego, później (w porównaniu do pracowników sektora przemysłowego) – osoby pracujące w rolnictwie, rybołówstwie oraz w sektorze usług rynkowych. W raporcie sięgam również do danych administracyjnych z 2006 r., udostępnionych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, aby powiązać decyzję o przejściu na emeryturę z poziomem wynagrodzenia. W przypadku mężczyzn stwierdzam, że ci o wyższych zarobkach przechodzą na emeryturę wcześniej (są to przede wszystkim górnicy). Natomiast w przypadku kobiet te, które decydowały się przejść na emeryturę później, jednocześnie miały przeciętnie najwyższe zarobki. W powyższym zeszycie naukowym, a także w publikacji [2.5] wskazuję, że rozwiązania w nowym systemie emerytalnym w Polsce zachęcają do wydłużenia aktywności zawodowej przez rosnącą wartość potencjalnej emerytury.

² <http://kozłowska-rajewicz.pl/wp-content/uploads/2016/12/Agenda-Joint-Seminar-on-the-Gender-Pension-Gap-1.pdf>

Uwarunkowania przejścia na emeryturę, tym razem odnoszące się przede wszystkim do kobiet, analizuję także w zeszycie naukowym [1.7] oraz rozdziale [2.1]. Na podstawie danych dotyczących zmiany wieku przechodzenia na emeryturę kobiet w tych krajach w okresie od wczesnych lat dziewięćdziesiątych do 2012 r. wykazuję, że zmiany instytucjonalne, związane z podniesieniem wieku emerytalnego na Węgrzech oraz ograniczeniem możliwości korzystania z wcześniejszych emerytur w Polsce, przyczyniły się do podniesienia faktycznego wieku przechodzenia kobiet na emeryturę w tych krajach. W zeszycie naukowym [1.7] wykorzystuję również wyniki pierwszej rundy badania GGS w Polsce, które wskazują, że większość kobiet w wieku 50–54 lata już nie planuje wcześniejszego przejścia na emeryturę, a wśród kobiet w wieku 55–59 lat takich planów nie ma dwie trzecie (wśród tych kobiet, które jeszcze nie przeszły na emeryturę).

W mojej obecnej pracy badawczej kontynuuję wątek przejścia z pracy na emeryturę. W ramach analiz prowadzonych w projekcie „Generacje i rodziny – Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami i w rodzinie” (GGS-PL2), wykorzystując dane panelowe pochodzące z dwóch rund badania, badam zależność między przejściem na emeryturę a płcią, wiekiem, stanem zdrowia, statusem na rynku pracy oraz sytuacją rodzinną osób powyżej 50. roku życia.

(v) Charakteryzowanie wdrażania systemów emerytalnych typu NDC w krajach europejskich
publikacje [2.2] [2.7] [2.8]

Starzenie się populacji w Europie i poszukiwanie rozwiązań w systemach emerytalnych, które pozwoliłyby im częściowo automatycznie dostosowywać się do zmian demograficznych, stało u podstaw stworzenia koncepcji systemów emerytalnych niefinansowych o zdefiniowanej składce (NDC). Koncepcja ta, bazująca na pierwotnych ideach prezentowanych m.in. przez Buchanana (Buchanan 1968) została następnie zrealizowana w postaci reform systemów emerytalnych między innymi w pięciu krajach europejskich (Włochy, Łotwa, Szwecja, Polska, Norwegia). Od początku mojej kariery zawodowej, a także naukowej, tematyka funkcjonowania tych systemów oraz różnych aspektów związanych z ich wdrażaniem, stanowią wiodący temat moich zainteresowań. Moje publikacje w tym obszarze są związane z udziałem w międzynarodowej sieci badaczy systemów emerytalnych, zainicjowanej przez prof. Edwarda Palmera (Uniwersytet w Uppsali) oraz prof. Roberta Holzmann. Z ich inicjatywy dwukrotnie odbyły się międzynarodowe konferencje poświęcone systemom NDC, w których brałam udział, prezentując moje analizy: w 2003 r. w Sandham oraz w 2009 r. w Sztokholmie. Efektem tych konferencji są dwie książki (druga w dwóch tomach) poświęcone wdrażaniu systemów NDC, w których zostały opublikowane rozdziały mojego współautorstwa (Holzmann i Palmer 2006; Holzmann et al. 2012a, 2012b) – publikacje [2.2], [2.7] oraz [2.8].

W pracach tych analizuję doświadczenia z projektowania i wdrażania reformy systemu emerytalnego w Polsce. Jest to kontynuacja badań prowadzonych do uzyskania doktoratu (Chłoń-Domińczak 2002; Chłoń, Góra i Rutkowski 1999), które stanowią podstawowe źródło cytowań w literaturze przedmiotu w odniesieniu do reformy systemu emerytalnego w Polsce³. W rozdziale [2.8], wspólnie z prof. M. Górą (SGH), dokonujemy oceny wdrożenia reformy systemu emerytalnego w Polsce po pięciu latach. Charakteryzujemy główne elementy nowego systemu, zwracamy uwagę na praktyczne aspekty transformacji ze starego do nowego systemu emerytalnego, w tym rozwiązania pozwalające na przeniesienie uprawnień emerytalnych między systemami, które w Polsce przyjęły formę kapitału początkowego⁴, opisujemy też zmiany w sytuacji demograficznej, jakie od wdrożenia reformy zaszyły na rynku pracy, a także w systemie emerytalnym. W analizie tej wskazujemy, że rozwój sytuacji na rynku

³ Według Google Scholar pierwsza z wymienionych publikacji była cytowana 85 razy, a druga 186 razy.

⁴ Sposób określenia kapitału początkowego w Polsce został opracowany jako autorska koncepcja moja oraz szwedzkiego eksperta – Gunnara Tidnera współpracującego z Biurem Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Systemów Zabezpieczenia Społecznego.

pracy był inny niż oczekiwano. Ponadto, po wdrożeniu reformy doszło do obniżenia wpływów ze składek do systemu emerytalnego (część pracodawców, także w związku z gorszą sytuacją gospodarczą, przestała płacić składki), a wzrosły wydatki na emerytury ze względu na wysokie wskaźniki waloryzacji emerytur. W wyniku tych procesów deficyt systemu emerytalnego, niewynikający z reformy emerytalnej, wzrósł.

W rozdziale odnosimy się do debaty dotyczącej wyrównania wieku emerytalnego, prowadzonej w ramach tzw. planu Hausnera, jak również przedstawiamy aktualne prognozy sytuacji makroekonomicznej systemu emerytalnego (omawiane również wcześniej). Odwołujemy się do wyzwań administracyjnych związanych z wdrażaniem reformy emerytalnej (w tym w szczególności kont indywidualnych) w ZUS. W podsumowaniu wskazujemy, że polskie rozwiązania stanowią ważny punkt odniesienia także ze względu na: (i) ułatwienie mobilności na rynku pracy płynące ze stosowania jednolitych rozwiązań; (ii) właściwe określanie zobowiązań systemu emerytalnego przez odnotowanie wartości uprawnień emerytalnych na kontach osób ubezpieczonych; (iii) doświadczenia związane z wdrażaniem rozwiązań, które pokazują, że dobrze opracowane koncepcje wymagają także odpowiedniego przygotowania ze strony instytucji realizujących zmiany, szczególnie gdy te związane są ze znacznym zwiększeniem zasobów informacyjnych gromadzonych przez instytucje ubezpieczenia społecznego.

Zagadnienie wdrażania systemów NDC w szerszej perspektywie – czterech krajów europejskich (Włochy, Łotwa, Szwecja i Polska) zgłębiłam również w rozdziale w publikacji z 2009 r. [2.2]. Wspólnie z prof. Edwardem Palmerem (Uniwersytet w Uppsali) oraz dr. Daniele Franco (Włoski Bank Centralny) analizujemy doświadczenia pierwszej fali reform emerytalnych wdrażających systemy NDC. W rozdziale omawiamy ścieżki prowadzące do reform w krajach o różnej charakterystyce demograficznej, gospodarczej i społecznej. Wskazujemy, że systemy NDC są wdrażane w krajach, których systemy emerytalne są w długim okresie niebilansowane, przede wszystkim z powodu starzenia się populacji. Doświadczenia Łotwy i Polski jako krajów transformacji pokazują, że system tego typu może być wdrożony także w odpowiedzi na potrzeby zmian związanych z utratą stabilności systemów funkcjonujących w okresie gospodarki planowanej. Rozdział ten stanowi szerokie kompendium wiedzy i informacji o doświadczeniach w analizowanych krajach obejmujących: zmiany wieku emerytalnego, kwestie administracyjne oraz komunikacji społecznej, zakresu funkcjonowania tych systemów, integracji z pozostałymi obowiązkowymi i quasi-obowiązkowymi, modeli przejścia z systemów niezreformowanych do nowych, zasad funkcjonowania kont indywidualnych (okresów, za które płacone są składki, dystrybuowania zysków z dziedziczenia, waloryzacji kont emerytalnych). W szczególności zwracamy uwagę na różne przyjęte w poszczególnych krajach mechanizmy waloryzacji kont oraz połączone z nimi sposoby stabilizacji systemu emerytalnego, w tym automatyczny mechanizm bilansujący stosowany w Szwecji. Omawiamy również zasady obliczania emerytur, które również nieznacznie się różnią między krajami. Na przykład w Szwecji w formule emerytalnej uwzględniona jest preindeksacja, która powoduje, że początkowa wartość emerytury jest nieco wyższa niż w przypadku systemów innych krajów. Omawiamy również potencjalne efekty reform z perspektywy makroekonomicznej i mikroekonomicznej, w tym sytuację kobiet. Na podstawie długoterminowych projekcji systemów emerytalnych publikowanych przez Komisję Europejską (European Commission DG ECFIN 2012) wskazujemy, że wdrożenie systemów NDC w analizowanych krajach pozwala na stabilizację wydatków emerytalnych w porównaniu z krajami, w których funkcjonują tradycyjne systemy o zdefiniowanym świadczeniu. W rozdziale także zauważamy, że systemy emerytalne w omawianych krajach przetrwały kryzys finansowy i ekonomiczny relatywnie dobrze.

Moją wiedzę dotyczącą funkcjonowania systemów NDC wykorzystywałam również do formułowania propozycji reform emerytalnych w innych krajach. W rozdziale [2.7] wspólnie z Markiem Morą (obecnie Rada Europejska, w momencie opublikowania książki – Komisja Europejska) prezentujemy koncepcję wdrożenia systemu emerytalnego typu NDC w Czechach. Rozdział ten powstał, między

innymi, na podstawie analiz, które prowadziłam na zlecenie czeskiego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz Banku Światowego. Wraz ze współautorem przedstawiamy w tej publikacji sytuację demograficzną w Czechach, a także wyzwania stojące przed systemem emerytalnym. Wskazujemy, jakie ekonomiczne korzyści i polityczne koszty może mieć wprowadzenie nowego systemu emerytalnego bazującego na formule NDC. Podkreślamy, że wdrożenie tego typu rozwiązań pozwala na zbudowanie mikroekonomicznych zachęt do wydłużania aktywności zawodowej, bez kosztów przejścia do systemu kapitałowego, a także przynosi dodatkowe korzyści: ułatwienie mobilności i zwiększenie przejrzystości systemu emerytalnego. Jednocześnie podkreślamy, że system ten ograniczy silnie redystrybucyjne mechanizmy istniejące w dotychczasowym systemie emerytalnym, które cieszą się dużą społeczną akceptacją. Przedstawiamy również autorskie symulacje skutków proponowanych reform zarówno dla wysokości świadczeń, jak i przychodów i wydatków systemu emerytalnego. Pokazują one, że wdrożenie systemu NDC, połączone z podniesieniem wieku emerytalnego, jest jedną z możliwych dróg stabilizacji systemu emerytalnego w Czechach w długim okresie.

(vi) Zbadanie uwarunkowań funkcjonowania systemów emerytalnych w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej
publikacje [1.1] [1.2] [1.3] [1.6] [1.8] [2.3] [2.4] [2.5] [2.8] [2.9]

Ważną częścią mojego dorobku jest prowadzenie analiz dotyczących funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce – jak już opisywałam, jest to temat moich zainteresowań zawodowych i badawczych obecny od początku mojej aktywności w tych obszarach. W moich badaniach wspólnie z badaczami polskimi i z zagranicy prowadzimy analizy dotyczące funkcjonowania systemów emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Główną motywacją do tych działań jest prezentowanie na europejskiej i światowej arenie różnorodności doświadczeń krajów naszego regionu, które często błędnie są traktowane jako kraje o bardzo podobnych uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych oraz podobnym podejściu do systemów zabezpieczenia społecznego.

Funkcjonowanie systemu emerytalnego w Polsce w moim dorobku pojawia się w kontekście właściwie wszystkich tematycznych obszarów badawczych wspomnianych wcześniej, w tym w publikacjach [1.3], [1.8], [2.3], [2.4], [2.5] i [2.8]. W rozdziale książki pod redakcją prof. Martina Rein'a i Winfrieda Schmähl'a „Rethinking the Welfare State. The Political Economy of Pension Reform” [2.9] przedstawiam architekturę systemu emerytalnego w Polsce, a także szerszy kontekst dochodzenia do utworzenia wielofilarowego systemu emerytalnego w naszym kraju. Omawiam proces debaty politycznej, eksperckiej, a także medialnej prowadzonej w latach dziewięćdziesiątych, wraz z prezentacją głównych decydentów oraz formułowanych propozycji zmian. Finałem tego procesu było przyjęcie i wdrożenie rozwiązań zawartych w koncepcji systemu emerytalnego „Bezpieczeństwo dzięki różnorodności” opracowanej przez zespół pod kierownictwem dr. Michała Rutkowskiego i prof. Marka Góry.

Po obronie doktoratu brałam także aktywny udział we wdrażaniu elementów nowego systemu emerytalnego, przede wszystkim uczestnicząc w procesie wdrażania regulacji tego systemu w okresie mojej pracy w administracji publicznej do 2008 r. Również po rozpoczęciu pracy w Szkole Głównej Handlowej zabierałam głos w debacie dotyczącej zmian zachodzących w systemie emerytalnym. Przykładem tego jest moja opinia przedstawiona w artykule [1.6], w której krytycznie odnoszę się do zmian dotyczących podziału składki pomiędzy dwa filary systemu emerytalnego. W opinii tej przedstawiam analizę stóp zwrotu osiągniętych w kapitałowej części systemu emerytalnego (OFE) oraz waloryzacji konta emerytalnego w niefinansowej części systemu (ZUS), wskazując na to, że pierwotny podział składki emerytalnej między te części prowadził do znacznie mniejszego ryzyka dla uczestników systemu (mierzonego odchyleniem standardowym średniej ważonej rocznej stopy zwrotu z obu części systemu emerytalnego). Innym przykładem mojego głosu w dyskusji dotyczącej zmian zachodzących w polskim systemie emerytalnym jest przygotowany przeze mnie w ramach uczestnictwa w sieci

eksperskiej *European Social Protection Network* (ESPN) krótki raport na temat obniżenia wieku emerytalnego w Polsce w 2017 r.⁵

W raporcie opracowanym w ramach projektu finansowanego z Narodowego Centrum Nauki „Odwrót od obowiązkowych funduszy emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w reakcji na kryzys finansowy i fiskalny. Przyczyny, skutki, rekomendacje w zakresie reguł fiskalnych” analizujemy, wspólnie z dr. Dariuszem Stańką (SGH) i dr. Kamilą Bielawską (UG), doświadczenia siedmiu krajów Europy Środkowo-Wschodniej: Bułgarii, Estonii, Litwy, Łotwy, Węgier, Polski i Rumunii (publikacja [3.4] opisana w dalszej części autoreferatu). Jedną z publikacji będących efektem tego projektu jest artykuł [1.1], który pokazuje skutki zmian wprowadzonych w wielofilarowej strukturze systemów emerytalnych sześciu krajów naszego regionu, w tym Polski.

W artykule [1.2] wspólnie z prof. Tine Stanovnikiem (Uniwersytet w Ljublanie) oraz Predragiem Bejakovićem (Institute of Public Finance w Chorwacji) porównujemy doświadczenia dotyczące pobierania składek na ubezpieczenia społeczne trzech krajach: Słowenii, Polsce i Chorwacji. Kraje te łączy wspólne doświadczenie transformacji gospodarczej, przyjęły jednak inne rozwiązania w swoich systemach emerytalnych. Pomimo tych różnic zauważmy szereg podobieństw pomiędzy krajami. Wskazujemy, że reformy wdrażane w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej miały także wpływ na instytucje ubezpieczenia społecznego. W przypadku Słowenii i Chorwacji rola tych instytucji, także w obszarze poboru składek, została ograniczona, w Polsce przeciwnie – rolę ZUS wzmocniono. We wszystkich trzech krajach, pomimo różnic w konstrukcji systemu emerytalnego zostały wdrożone rozwiązania miesięcznego poboru indywidualnych składek emerytalnych, połączone z elektronicznym przekazem informacji o płaconych składkach. Obserwujemy, że w pierwszej dekadzie XXI wieku fundusz płac objęty ubezpieczeniem społecznym w relacji do PKB spadł, co pokazuje, że samo wprowadzenie rozwiązań związanych z elektronicznym poborem składek nie jest wystarczające dla poprawy ściągalności składek. Osiągnięcie tego celu wymaga współpracy szeregu agend rządowych.

Podsumowanie uzyskanych wyników, ich wykorzystanie praktyczne oraz wkład w rozwój badań systemów emerytalnych w Polsce i w Europie

Reasumując, prace badawcze realizowane przeze mnie w ramach osiągnięcia naukowego „**Mikro- i makroekonomiczne aspekty funkcjonowania i reform systemów emerytalnych w kontekście starzenia się populacji: aspekty teoretyczne i praktyczne**” stanowią wkład w wiedzę na temat funkcjonowania systemów emerytalnych oraz ich reformowania rozpatrywanych zarówno z perspektywy stabilności finansowej, jak i społecznej systemów emerytalnych. Tematy podejmowane w prezentowanym osiągnięciu wpisują się w nurt bieżących interdyscyplinarnych badań dotyczących starzenia się populacji prowadzonych w Europie oraz w Polsce.

Prowadzone przeze mnie badania pokazują, że utrzymanie zarówno stabilności ekonomicznej, jak i społecznej tych systemów wymaga zintegrowanego podejścia, w którym polityki publiczne oraz działania jednostek mają na celu zwiększanie inwestycji społecznych prowadzących do poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz zwiększenia aktywności i zaangażowania w pracę w całym przebiegu życia. W rezultacie, ubytek potencjalnych zasobów pracy będący skutkiem starzenia się ludności może być częściowo skompensowany poprawą wykorzystania potencjału tych zasobów, które są dostępne. W moich pracach wskazuję także, że osiągnięcie tego celu wymaga takiej konstrukcji systemów emerytalnych, które tworzą zachęty do wydłużania aktywności zawodowej przez odpowiednie zwiększanie kapitału emerytalnego związane z takim wydłużeniem. Zwracam także uwagę na ryzyka związane ze zmianami systemów emerytalnych wprowadzonymi w okresie ostatniego kryzysu

---

⁵<http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=60&&langId=en&mode=advancedSubmit&year=0&country=0&type=0&advSearchKey=ESPNFlash>

finansowego i gospodarczego, które nie uwzględniały długookresowych skutków dla stabilności finansowej i społecznej tych systemów.

W moich badaniach przyczyniam się również do pogłębienia wiedzy dotyczącej uwarunkowań wykorzystania potencjalnych zasobów pracy przez wydłużanie aktywności zawodowej w końcowym etapie zawodowym osób pracujących, w tym przez identyfikację czynników o charakterze instytucjonalnym oraz indywidualnym, które mają wpływ na podejmowanie decyzji o przechodzeniu na emeryturę.

Na podstawie przeprowadzonych badań wnioskuję również o wpływie zmian zachodzących w systemach emerytalnych i na rynku pracy na sytuację kobiet, w tym przyszłą lukę płci w emeryturach. Wprowadzane reformy, zmierzające do poprawy stabilności finansowej systemów emerytalnych, mogą zwiększać lukę płci w emeryturach. Wskazuję również, że znacząca część tej luki spowodowana jest nierówną sytuacją kobiet i mężczyzn na rynku pracy. Wyniki moich badań wyraźnie wskazują, że nierówności te powinny być oceniane wieloaspektowo, z perspektywy całości przebiegu życia, gdyż niższa aktywność zawodowa oraz niższe wynagrodzenia kobiet w porównaniu z wynagrodzeniami mężczyzn często występują razem, co prowadzi do jeszcze bardziej pogłębionej luki płci w emeryturach.

Moja praca ma zarówno wymiar poznawczy, jak i praktyczny. Wnioski płynące z prowadzonych przeze mnie badań wskazują na możliwe kierunki działań polityki publicznej, które powinny być nastawione na inwestycje społeczne na każdym etapie przebiegu życia, politykę rynku pracy stwarzającą równe warunki dla kobiet i mężczyzn, a także takie rozwiązania w systemach emerytalnych, które promują dłuższą aktywność zawodową i ograniczają wczesne odchodzenie na emeryturę.

Ważnym wnioskiem płynącym z moich badań jest to, że stabilność ekonomiczną i społeczną systemów emerytalnych należy widzieć łącznie. System niestabilny finansowo w długim okresie nie jest w stanie realizować celu społecznego, dla którego został skonstruowany. System niestabilny społecznie, w którym ryzyko ubóstwa jest wysokie, nawet jeżeli jest stabilny finansowo, również nie realizuje jednego z podstawowych celów, dla których został powołany.

Prace ujęte w prezentowanym osiągnięciu naukowym „**Mikro- i makroekonomiczne aspekty funkcjonowania i reform systemów emerytalnych w kontekście starzenia się populacji: aspekty teoretyczne i praktyczne**” tworzą wieloaspektowe i pogłębione studium dotyczące stabilności finansowej i społecznej systemów emerytalnych, ze szczególnym uwzględnieniem funkcjonowania systemu emerytalnego o zdefiniowanej składce, wprowadzonego w Polsce, a także zmian zachodzących w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Badałam funkcjonowanie systemów emerytalnych z perspektywy stabilności finansowej oraz społecznej w szerszym kontekście skutków zmian demograficznych.

Część badań realizowałam samodzielnie, część natomiast w zespołach badawczych zarówno polskich jak i międzynarodowych, składających się z badaczy na różnych etapach kariery naukowej. Badania prowadziłam na podstawie różnych danych: wskaźników i danych statystycznych, informacji kontekstualnych i danych jakościowych, a także danych ilościowych na poziomie indywidualnym, w tym danych wzdłużnych. Korzystałam z różnorodnych metod badawczych (modele prognostyczne makroekonomiczne i mikrosymulacyjne, analiza danych panelowych, modele regresji logistycznej, połączenie metod ilościowych i jakościowych, wykorzystanie indeksów złożonych). Moim wkładem do nauk ekonomicznych są propozycje wykorzystania tych metod do analizy zagadnień badawczych, takich jak ryzyko ubóstwa czy prospektywna luka płci w emeryturach. Moje analizy dotyczą w znacznej mierze Polski. Jest to wybór związany z tym, że starzenie się ludności Polski będzie następowało znacznie szybciej niż w większości innych krajów europejskich, a wprowadzona w Polsce reforma systemu emerytalnego miała charakter zmiany paradygmatu tego systemu. Sięgam również

do perspektywy porównawczej. Zmiany wprowadzane w Polsce przedstawiam na tle zmian zachodzących w innych krajach – takich, które mają podobne systemy emerytalne, a także pochodzących z regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Przedstawione do oceny osiągnięcie naukowe ma także znaczenie dla formułowania wskazań dla polityki publicznej, a ze względu na moje doświadczenia zawodowe po doktoracie mogłam moje osiągnięcia również wykorzystywać w działaniach dotyczących realizacji polityki społecznej w Polsce.

4. Omówienie pozostałych osiągnięć publikacyjnych

Poza publikacjami, które przedstawiłam w ramach osiągnięcia naukowego, po obronie pracy doktorskiej opublikowałam również inne prace, które dotyczą szeroko rozumianego tematu zmian demograficznych i wpływu tych zmian na finanse publiczne (w tym raport opublikowany w ramach projektu AGENTA) oraz przebiegu życia ludności, w tym aktywności zawodowej i edukacyjnej. Są wśród nich również raporty poświęcone analizom systemu emerytalnego w Polsce i w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Redagowałam i współredagowałam monografię i monotematyczny numer czasopisma „Polityka Społeczna”, przedstawiające wyniki analiz prowadzonych w ramach badania SHARE. Poniżej przedstawiam listę tych prac oraz krótki ich opis.

Pozostałe publikacje:

Lp.	Publikacja	Mój udział	IF wg Web of Science	Punkty MNiSW
3.1	Chłoń-Domińczak A., Magda I., Sienkiewicz Ł., 2016. Skills mismatch in the new and old member states – are generations affected differently? <i>Filosofija-Sociologija</i> vol. 27. Nr. 4, s. 331–341.	33%	0.333	15 (lista A)
3.2	Chłoń-Domińczak, A., Abramowska-Kmon A., Kotowska I.E., Łątkowski W., Qi H., 2016. <i>Demographic developments and public finances in the past two decades in the EU countries</i> , raport w ramach projektu AGENTA.	50%		
3.3	Trawińska-Konador K., Chłoń-Domińczak A., Sienkiewicz Ł., 2015. <i>Development of the Sectoral Qualification Framework as an Example of a Knowledge Management Approach</i> , European Conference on Management, Leadership & Governance: s. 496–503. Kidmore End: Academic Conferences International Limited.	30%	Uznana w bazie Web of Science	15
3.4	Bielawska K., Chłoń-Domińczak A., Stańko D., 2015. <i>Retreat from mandatory pension funds in countries of the Eastern and Central Europe in result of financial and fiscal crisis: Causes, effects and recommendations for fiscal rules</i> . Raport opublikowany w ramach projektu Narodowego Centrum Nauki.	40%		
3.5	Chłoń-Domińczak A., Trawińska-Konador K., Sienkiewicz Ł., 2014. <i>The Development of the Polish Qualifications Framework as an Application of Knowledge Management in</i>	33%	Uznana w bazie Web of Science	15

Lp.	Publikacja	Mój udział	IF wg Web of Science	Punkty MNiSW
	<i>Public Policy</i> , The proceeding of the 15th European Conference on Knowledge Management, s. 214-222.			
3.6	Chłoń-Domińczak A., Kamińska A., Magda I., 2014. <i>Women as a potential for European labour force</i> , Neujobs Position Paper, D16.C.	20%		
3.7	Chłoń-Domińczak A., Lis M., 2013. Does gender matter for life-long learning activity?, <i>Neujobs Working Paper</i> D16.2a.	80%		
3.8	Chłoń-Domińczak A., Myck M., Wprowadzenie (s. 9 –13). 2014. w: Chłoń-Domińczak A. (red.). <i>Portret generacji 50+ w Polsce i w Europie. Wyniki badania zdrowia, starzenia się i przechodzenia na emeryturę w Europie (SHARE)</i> , Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, ISBN: 978-83-61693-32-1.	50%		
3.9	Chłoń-Domińczak A., 2013., Rozdział 1. Wprowadzenie, w: Burski J., Chłoń-Domińczak A., Palczyńska M., Rynko M. (red.), Śpiewanowski P., <i>Umiejętności Polaków – wyniki międzynarodowego badania kompetencji dorosłych (PIAAC)</i> , Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, s. 9–22.	100%		
3.10	Chłoń-Domińczak A., Kawiński M., Stańko D., 2013. <i>System oceny i prezentacji wyników inwestycyjnych kapitałowych systemów emerytalnych</i> , s. 1–224, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, ISBN: 978-83-7378-837-4.	33%		
3.11	Chłoń-Domińczak A., Sienkiewicz Ł., Trawińska-Konador K., 2013. <i>Competency based HRM and Lifelong Learning in Poland</i> . Proceedings of the 10th International Conference on Intellectual Capital, knowledge Management and Organisational Learning: ICICKM 2013. s. 401–410.	40%	Uznana w bazie Web of Science	15
3.12	Chłoń-Domińczak A., 2004, The Collection of Pension Contributions in Poland” w: Fultz E. i Stanovnik T. (red.), <i>The Collection of Pension Contributions: Trends, Issues and Problems in Central and Eastern Europe</i> , s. 155–196, ILO, 2004, Budapeszt.	100%		
3.13	Chłoń-Domińczak A., 2004. „Evaluation of Reform Experiences in Eastern Europe” w. <i>Pension Reforms: Results and Challenges</i> , FIAP, s. 145–237.	100%		
3.14	Chłoń-Domińczak A., 2004. „Pension reform in Poland” w: <i>Reforming Public Pensions. Sharing the experiences of transition and OECD countries</i> , OECD.	100%		
Redakcja naukowa i autorstwo monografii/numerów tematycznych				
3.15	Chłoń-Domińczak A., Myck M., 2016. Starzenie się populacji. Wyniki badania SHARE: 50+ w Europie. Numer monotematyczny 7/2016. <i>Polityka Społeczna</i> . Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (redakcja naukowa).	50%		
3.16	Chłoń-Domińczak A., Kotowska I.E. (red.), 2015. <i>Uwarunkowania decyzji edukacyjnych. Wyniki drugiej rundy badania panelowego gospodarstw domowych. Raport tematyczny z badania – skrót</i> . Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.	50%		

Lp.	Publikacja	Mój udział	IF wg Web of Science	Punkty MNISW
3.17	Chłoń-Domińczak A., Holzer-Żelażewska D., Maliszewska A., Pawłowski M., 2015. <i>Regionalne uwarunkowania decyzji edukacyjnych – wybrane aspekty</i> . Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.	35%		
3.18	Chłoń-Domińczak A. (red.), 2014. <i>Portret generacji 50+ w Polsce i w Europie. Wyniki badania zdrowia, starzenia się i przechodzenia na emeryturę w Europie (SHARE)</i> . Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, ISBN: 978-83-61693-32-1.			

Wymienione publikacje można podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich obejmuje publikacje z badań dotyczących zmian demograficznych i starzenia się populacji. Druga grupa publikacji odnosi się do tematów związanych z kształtowaniem kapitału ludzkiego oraz edukacji.

Publikacje dotyczące zmian demograficznych i starzenia się populacji

W publikacji [3.2] prezentujemy z zespołem badawczym wyniki analiz wpływu zmiany demograficznej na finanse publiczne. Raport ten obejmuje: analizę i projekcje kształtowania się demograficznych i ekonomicznych współczynników wsparcia, oszacowanych z wykorzystaniem profili wieku według Narodowych Rachunków Transferów (NTA) dla 25 krajów Unii Europejskiej, identyfikację modeli państwa opiekuńczego z punktu widzenia efektów polityk mierzonych na podstawie transferów publicznych dla różnych generacji zgodnie z profilami NTA, ocenę wpływu zmian współczynników wsparcia demograficznego i ekonomicznego na wydatki publiczne, a także ocenę wpływu nakładów na kapitał ludzki (edukację i zdrowie) na wyniki uczniów w badaniu kompetencji PISA.

W publikacji [3.4] wraz z dr. Dariuszem Stańko (SGH) oraz dr Kamilą Bielawską (Uniwersytet Gdański) przedstawiamy wyniki badań prowadzonych w ramach projektu „Odwrót od obowiązkowych funduszy emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w reakcji na kryzys finansowy i fiskalny. Przyczyny, skutki, rekomendacje w zakresie reguł fiskalnych”. W raporcie przedstawiamy krótką analizę wielofilarowych reform w 7 krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz zmiany kształtu tych systemów w okresie kryzysu gospodarczego i finansowego. Analizujemy wpływ kosztów przejścia do systemu wielofilarowego na deficyt finansów publicznych (stosując metodę analizy wariancji), przedstawiamy również autorską dekompozycję źródeł finansowania kosztów przejścia. Analizujemy stopy zwrotu osiągnięte przez fundusze emerytalne w kapitałowej części systemów emerytalnych, omawiamy również to, w jaki sposób koszty przejścia są ujmowane w regułach fiskalnych stosowanych w Unii Europejskiej, oraz jaka jest długoterminowa stabilność finansowa systemów emerytalnych w analizowanych krajach, bazując na prognozach długoterminowych oraz oszacowaniu długu ukrytego związanego ze zobowiązaniami emerytalnymi. Proponujemy nową regułę fiskalną, która uwzględniałaby inwestycje związane z przejściem do modelu wielofilarowego. Raport ten został między innymi zacytowany przez laureata Nagrody Nobla – prof. Petera Diamonda w artykule (Barr i Diamond 2016).

Publikacje [3.8], [3.15] i [3.18] obejmują analizy prowadzone w ramach aktywności polskiego konsorcjum badawczego SHARE. We wprowadzeniu [3.8] do monografii [3.18] z czwartej rundy badania wspólnie z dr. hab. Michałem Mykiem (CenEA) podsumowujemy wnioski płynące z tego badania dla Polski, związane w szczególności z aktywnością zawodową oraz przechodzeniem na emeryturę, aktywnością społeczną i edukacyjną, stanem zdrowia, zdolnościami poznawczymi oraz wydarzeniami w ostatnim roku życia respondentów badania. Jest to pierwsza polska monografia kompleksowo prezentująca wyniki międzynarodowego badania, koordynowanego przez prof. Axela Börsch-Supana z Instytutu Maxa Plancka w Monachium, które obejmuje aspekty zdrowia, starzenia się

i przechodzenia na emeryturę w Europie. W monotematycznym numerze czasopisma „Polityka Społeczna” [3.15], który redagowaliśmy wspólnie z dr. hab. Michałem Myckiem (CenEA) prezentujemy przegląd badań literaturowych z wykorzystaniem danych SHARE. Stanowi on przygotowanie do analiz planowanych w ramach kolejnych edycji badania, które będą realizowane w Polsce.

Monografia [3.10] stanowi podsumowanie wyników prac badawczych prowadzonych w projekcie „System oceny i prezentacji wyników inwestycyjnych kapitałowych systemów emerytalnych”. Wspólnie z dr. Marcinem Kawińskim (SGH) oraz dr. Dariuszem Stańką (SGH) dokonujemy analizy zagadnień związanych z alokacją aktywów w oszczędzaniu emerytalnym, stosowanych w systemach emerytalnych benchmarków i metod oceny inwestycyjnej, doświadczeń międzynarodowych stosowania benchmarków w inwestowaniu rezerw obowiązkowych systemów niefinansowych oraz w obowiązkowych systemach finansowych, oceniamy rozwiązania stosowane w Polsce oraz odnosimy się do propozycji zmian w tym obszarze. Badanie i publikację uzupełniają wnioski płynące z przeprowadzonych badań jakościowych (grupy fokusowe), których celem była ocena stanu wiedzy Polaków o funkcjonowaniu systemu emerytalnego, a także zrozumienia treści przekazywanych przez fundusze emerytalne i ZUS do uczestników systemu emerytalnego. Raport wskazuje na potrzebę wprowadzenia dobrze skonstruowanych zewnętrznych benchmarków do oceny inwestowania oszczędności emerytalnych Polaków, zwraca również uwagę na konieczność uproszczenia języka komunikacji między instytucjami a uczestnikami systemu emerytalnego, a także na edukacji emerytalnej Polaków.

Publikacje [3.11], [3.12] oraz [2.13] powstały w wyniku mojej współpracy z międzynarodowymi zespołami badawczymi pod egidą Międzynarodowej Organizacji Pracy, Banku Światowego oraz OECD. Prezentuję w nich doświadczenia polskiego systemu emerytalnego dotyczące w szczególności zagadnienia poboru składek w związku z indywidualizacją kont emerytalnych [3.11] oraz wdrażania reformy emerytalnej w Polsce [3.13]. W rozdziale [3.12] dokonuję kompleksowej oceny wdrażania wielofilarowych reform emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, z uwzględnieniem zmian demograficznych oraz zmian na rynku pracy, a także kształtowania instytucji systemu emerytalnego i doświadczeń z pierwszych lat wdrażania reform.

Publikacje dotyczące kształtowania kapitału ludzkiego i edukacji

W ramach publikacji dotyczących kształtowania kapitału ludzkiego w artykule [3.1] z dr Igą Magdą (SGH i IBS) i dr. Łukaszem Sienkiewiczem (SGH) dokonujemy oceny niedopasowania umiejętności na rynku pracy w krajach UE, z uwzględnieniem wieku ludzi oraz kraju pochodzenia (nowe i stare kraje członkowskie) oraz z wykorzystaniem danych jednostkowych pochodzących z Europejskiego Badania Umiejętności CEDEFOP z 2014 r. Wskazujemy, że zjawisko niedopasowania umiejętności silniej występuje w nowych krajach członkowskich, jest również większe w przypadku starszych pracowników. Na niedopasowanie wpływa również poziom wykształcenia, a także rodzaj kontraktu na rynku pracy, szczególnie w nowych krajach członkowskich. Publikacja jest wynikiem współpracy badawczej w ramach SGH, mój udział w pracy polegał na przygotowaniu przeglądu literatury (szczególnie w odniesieniu do niedopasowania umiejętności i wieku pracowników), a także – wspólnie z dr Igą Magdą – na przeprowadzeniu obliczeń modeli regresji logistycznej i zinterpretowaniu ich wyników.

W artykułach [3.3], [3.5] oraz [3.11] wspólnie z dr. Łukaszem Sienkiewiczem (SGH) oraz Katarzyną Trawińską-Konador (IBE) prezentujemy wyniki badań dotyczących wdrożenia Polskiej Ramy Kwalifikacji (PRK) – w tym tworzenia Sektorowych Ram Kwalifikacji jako metody zarządzania wiedzą oraz opracowania PRK wspierającej zarządzanie wiedzą w polityce publicznej. W publikacji [3.11] za pomocą metody głównych składowych oraz regresji logistycznej szacujemy wpływ różnych metod zarządzania zasobami ludzkimi oraz podejścia do szkolenia pracowników na udział pracowników średnich i dużych

firm w szkoleniach. Artykuł ten wykorzystuje wyniki autorskiego badania przygotowanego i przeprowadzonego przez zespół, którym kierowałam w Instytucie Badań Edukacyjnych.

Publikacje [3.6] i [3.7] powstały w ramach projektu międzynarodowego NEUJOBS. W pierwszej z nich z dr Igą Magdą (SGH i IBS) oraz Agnieszką Kamińską (IBS) oceniamy rolę kobiet jako potencjału europejskiej siły roboczej. Prezentujemy analizę polityk publicznych oraz sytuacji kobiet w krajach Unii Europejskiej z perspektywy przebiegu życia: począwszy od przejścia z edukacji na rynek pracy, przez godzenie życia zawodowego z obowiązkami macierzyńskimi, aktywność edukacyjną i uczenie się przez całe życie aż do przejścia z rynku pracy na emeryturę. W publikacji [3.7] z dr. Maciejem Lisem (IBS) przedstawiamy analizę uczenia się przez całe życie kobiet, w tym wpływ ich charakterystyk (wiek, wykształcenie, sytuacja rodzinna, status na rynku pracy) na uczestnictwo w różnych formach kształcenia i szkolenia. Publikacje w ramach projektu pozwoliły na kompleksową ocenę tego, jaki jest potencjał i jaka jest rola kobiet na europejskim rynku pracy, a także jakie działania mogą sprzyjać lepszemu wykorzystaniu tego potencjału.

W publikacji [3.9] przedstawiam wprowadzenie do analizy wyników Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC), prezentujące rolę kompetencji i kapitału ludzkiego jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego, międzynarodowe doświadczenia w badaniu umiejętności, cele badania oraz rolę rozwoju kapitału ludzkiego w świetle międzynarodowych i krajowych dokumentów strategicznych, jak również wybrane uwarunkowania kształtowania kompetencji i zasobów kapitału ludzkiego w Polsce. Badanie to w Polsce miało krajową kontynuację w postaci badania panelowego, w ramach którego również analizowałam przejście młodych Polaków z edukacji na rynek pracy (Chłoń-Domińczak i Palczyńska 2015).

Publikacje [3.16] oraz [3.17] zawierają podsumowanie wyników badania panelowego *Uwarunkowania decyzji edukacyjnych* – badanie to było zaprojektowane przez zespół badawczy Szkoły Głównej Handlowej oraz Instytutu Badań Edukacyjnych. Był to projekt koordynowany przez Zespół Edukacji i Rynku Pracy (IBE), którym kierowałam. W ramach badania zebrane zostały m.in. informacje dotyczące ścieżek edukacyjnych, zawodowych, migracyjnych oraz rodzinnych badanych osób, aktywności edukacyjna respondentów oraz dzieci zamieszkałych w ich gospodarstwach domowych, jak również wykluczenia społecznego i edukacyjnego. W raportach prezentujemy wyniki dotyczące analiz ścieżek edukacyjnych młodych Polaków, wpływu wykształcenia na sytuację na rynku pracy, międzypokoleniowych uwarunkowań kształtowania kapitału ludzkiego, wykluczenia edukacyjnego w Polsce oraz w ujęciu regionalnym.

Wskaźniki dokonanych publikacyjnych

Mój dorobek publikacyjny w okresie po uzyskaniu doktoratu w 2003 r. obejmuje:

- 4 artykuły naukowe w zagranicznych czasopismach naukowych z listy JCR (2 samodzielne i 2 we współautorstwie);
- 3 artykuły opublikowane w publikacjach pokonferencyjnych ujętych w Web of Science (wszystkie we współautorstwie);
- 3 artykuły naukowe w polskich czasopismach naukowych (2 samodzielne, 1 we współautorstwie);
- redakcję 9 monografii (1 w języku angielskim, 8 w języku polskim; 1 we wspólnej redakcji 8 samodzielnie);
- 12 rozdziałów w książkach w języku angielskim (9 samodzielnie, 3 we współautorstwie);
- 1 raport (we współautorstwie) oraz 4 zeszyty naukowe (2 samodzielne i 2 we współautorstwie) z badań prowadzonych w zespołach międzynarodowych finansowanych 6. i 7. Programów Ramowych opublikowanych online;

- współautorstwo 1 monografii z badania finansowanego z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (w języku polskim);
- współautorstwo 1 raportu z badania finansowanego z Narodowego Centrum Nauki w języku angielskim.

Parametryczna ocena mojego dorobku publikacyjnego:

- H-indeks według Google Scholar: 13
- Liczba cytowań według Google Scholar: 821
- Sumaryczny IF moich artykułów opublikowanych po doktoracie wg listy JCR: 2,281
- łączna liczba punktów za artykuły naukowe opublikowane w czasopiśmie i recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych uznanych w bazie Web of Science: 147.

5. Pozostałe osiągnięcia badawcze

Udział w projektach badawczych

W okresie po obronie pracy doktorskiej kierowałam 1 projektem badawczym finansowanym z Narodowego Centrum Nauki oraz 4 projektami badawczo-wdrożeniowymi, finansowanymi z Europejskiego Funduszu Społecznego. Jestem kierownikiem zadań badawczych w 1 międzynarodowym projekcie badawczym w ramach 7. programu ramowego oraz w 1 krajowym projekcie badawczo-wdrożeniowym. Ponadto, uczestniczyłam w 6 projektach badawczych, z czego 4 miały charakter międzynarodowy. Poniżej wymieniam te projekty wraz z najważniejszymi informacjami o nich samych oraz mojej roli w ich realizacji.

Projekty międzynarodowe

Projekt, w którym jestem kierownikiem zadania badawczego:

Ageing Europe: An application of National Transfer Accounts (NTA) for explaining and projecting trends in public finances (AGENTA), 7 Program Ramowy Komisji Europejskiej (2014–2017), koordynator: prof. Alexia Fűrnkranz-Prskawetz (Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Sciences), Austria.

Współuczestniczyłam w przygotowaniu propozycji projektu i biorę udział w jego realizacji. Kieruję zadaniem badawczym (WP4) projektu, zajmuję się powiązaniem między wydatkami publicznymi a starzeniem się populacji. W ramach tego zadania analizuję (wspólnie z zespołem) wskaźniki wsparcia ekonomicznego i demograficznego, związki między finansami publicznymi a wskaźnikami wsparcia, a także efekty modeli państwa socjalnego w krajach UE z perspektywy transferów publicznych i prywatnych do różnych pokoleń. W wyniku działań w projekcie został opublikowany raport z badań (umieszczony na stronie projektu), trwają prace nad propozycjami artykułów do czasopism międzynarodowych, przygotowano również *policy brief*, którego jestem współautorką.

Pozostałe projekty

Creating and Adapting Jobs in Europe in the Context of a Socio-Ecological Transition (NEUJOBS), 7 Program Ramowy Komisji Europejskiej (2011–2015), koordynator: Miroslav Beblavy, Centre for European Policy Studies (CEPS), Belgia.

Współuczestniczyłam w przygotowaniu wniosku projektu oraz brałam udział w realizacji zadania badawczego na temat zatrudnienia kobiet, przygotowałam dwa zeszyty badawcze dotyczące roli płci w uczeniu się przez całe życie oraz przejścia z pracy na emeryturę i luki płci w emeryturach, byłam współautorką specjalnego raportu poświęconego potencjałowi kobiet na europejskim rynku pracy; wszystkie te raporty są opublikowane na stronie internetowej projektu.

Badanie zdrowia, starzenia się i przechodzenia na emeryturę w Europie (SHARE). Struktura ERIC (European Research Infrastructure Consortium). Projekt realizowany od 2004 r., koordynator: prof. Axel Börsch-Suppan (Munich Center for the Economics of Aging (MEA) będący częścią Max Planck Institute for Social Law and Social Policy), Niemcy.

Reprezentowałam Polskę w Radzie SHARE w latach 2012–2015, jestem koordynatorem krajowego konsorcjum badawczego SHARE, koordynatorem krajowym projektu jest dr hab. Michał Myck (CenEA). Byłam redaktorem i współredaktorem naukowym monografii i numeru tematycznego czasopisma prezentującego wyniki badań i analiz literatury dotyczących badania SHARE dla Polski. Uczestniczę w pracach zespołu badawczego, realizującego rundy badania od 6 do 8, w latach 2016–2023.

Generacje, płęć kulturowa i rodziny (GGS), Instytut Statystyki i Demografii SGH, projekt finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2009–2012), kierownik projektu: prof. dr hab. Janina Jóźwiak (SGH).

Projekt był częścią międzynarodowego programu badawczego, którego podstawowym celem jest cykliczne gromadzenie i udostępnianie środowisku naukowemu danych umożliwiających lepsze zrozumienie procesów demograficznych i społecznych, jakie zachodzą we współczesnym świecie. W badaniu uczestniczyłam w pracach nad dostosowaniem narzędzia badawczego, prowadziłam analizy dotyczące aktywnego starzenia się, współpracowałam także w przygotowaniu kontekstowej bazy danych.

Generacje i rodziny – Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami i w rodzinie (GGS-PL2), Instytut Statystyki i Demografii SGH, projekt finansowany z Narodowego Centrum Nauki (2013–2016); kierownik: prof. Irena E. Kotowska (SGH).

W ramach projektu prowadziłam analizy dotyczące uwarunkowań przechodzenia na emeryturę oraz aktywności zawodowej osób po 50. roku życia. Wyniki tych analiz są przygotowane do opublikowania w raporcie z projektu. Opracowuję obecnie artykuł naukowy z badania.

Projekty krajowe

Projekty, którymi kierowałam:

Narodowe Rachunki Transferów oraz Narodowe Rachunki Transferów Czasu dla Polski (POLNTA), Instytut Statystyki i Demografii SGH, projekt badawczy finansowany przez Narodowe Centrum Nauki w ramach programu Harmonia, 2013–2016.

Celem projektu jest poszerzenie wiedzy na temat wpływu zmiany struktury wieku populacji na międzypokoleniowe transfery publiczne i prywatne oraz realokację aktywów. Badanie pozwala na dokonanie alokacji dochodu i konsumpcji, finansowanych ze środków publicznych i prywatnych dla poszczególnych grup wieku. Zastosowanie metodyki Narodowych Rachunków Transferów (NTA) pozwala na uwzględnienie: (i) powiązań pomiędzy transferami publicznymi i prywatnym w różnych etapach przebiegu życia; (ii) wpływu inwestycji w kapitał ludzki na wczesnych etapach przebiegu życia na potrzebę transferów w późniejszych etapach przebiegu życia; (iii) transferów pozafinansowych związanych z pracą wykonywaną w domu, w tym ich zróżnicowania ze względu na płęć; (iv) wpływu starzenia się populacji na wielkość i strukturę wydatków publicznych kierowanych do różnych grup wieku. W zespole projektowym są 2 osoby z tytułem profesora, 3 osoby z tytułem doktora oraz 1 doktorant. W ramach projektu opracowywane są bazy Narodowych Rachunków Transferów oraz Narodowych Rachunków Transferów Czasu. Dotychczasowe wyniki projektu były prezentowane na 7 konferencjach międzynarodowych, obecnie przygotowywane są publikacje, które będą zgłoszone do czasopism naukowych.

Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie, Instytut Badań Edukacyjnych, projekt badawczo-wdrożeniowy finansowany z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (2010–2015).

Budowa krajowego systemu kwalifikacji – wdrożenie zintegrowanego rejestru kwalifikacji w zakresie organizacyjno-instytucjonalnym, Instytut Badań Edukacyjnych, projekt badawczo-wdrożeniowy finansowany z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (2013–2015).

Budowa krajowego systemu kwalifikacji – pilotażowe wdrożenie krajowego systemu kwalifikacji oraz kampania informacyjna dotycząca jego funkcjonowania, Instytut Badań Edukacyjnych, projekt badawczo-wdrożeniowy finansowany z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (2013–2015).

W ramach tych trzech projektów zespół ekspertów, którym kierowałam, opracował założenia instytucjonalne i prawne funkcjonowania zintegrowanego systemu kwalifikacji w Polsce. Wynikiem tych prac jest m.in.: zaakceptowany w 2013 roku na forum europejskim raport referencyjny, który pozwala na porównanie kwalifikacji zdobytych w Polsce z kwalifikacjami zdobytymi w krajach UE, opracowany też został projekt Polskiej Ramy Kwalifikacji. Działania podejmowane w wymienionych projektach miały na celu przygotowanie i pilotażowe wdrożenie wypracowanych rozwiązań w zakresie funkcjonowania nowego systemu kwalifikacji. Wyniki projektu stały się podstawą do przygotowania ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, która została uchwalona 22 grudnia 2015 r. (Dz.U. 2016 poz. 64).

Zespół projektowy miał charakter interdyscyplinarny, składał się z kilkudziesięciu osób: prawników, ekonomistów, socjologów, w tym 1 osoba z tytułem doktora habilitowanego oraz 6 osób z tytułem doktora.

W ramach projektu powstały m.in. 3 artykuły mojego współautorstwa prezentowane na konferencjach międzynarodowych i opublikowane w materiałach pokonferencyjnych uznanych w Web of Science, a także liczne raporty, przewodniki i materiały informacyjne.

Wspieranie realizacji I etapu wdrażania Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji na poziomie administracji centralnej oraz instytucji nadających kwalifikacje i zapewniających jakość nadawania kwalifikacji, Instytut Badań Edukacyjnych, projekt badawczo-wdrożeniowy finansowany z Programu Operacyjnego Wiedza – Edukacja – Rozwój (2015–2018).

W ramach projektu prowadzone są zarówno zadania badawcze i merytoryczne, jak i szkoleniowe oraz informacyjne. Zaplanowane efekty projektu to: m.in. wsparcie administracji publicznej we wdrażaniu ZSK, wspieranie instytucji opisujących kwalifikacje oraz nadających kwalifikacje, wspieranie tworzenia rozwiązań w zakresie walidowania kwalifikacji oraz zewnętrznego zapewniania jakości, opracowanie sektorowych ram kwalifikacji, monitorowanie i ewaluacja wdrożenia ZSK, w tym badanie popytu i podaży kwalifikacji w ujęciu sektorowym (badanie ilościowe i jakościowe) oraz badanie (ilościowe i jakościowe) doradców zawodowych i edukacyjno-zawodowych. W ramach projektu planowane jest również opracowanie koncepcji pomiaru skali uczenia się przez całe życie dorosłych Polaków, integrujące dotychczasowe doświadczenia polskie w tym zakresie.

Pozostałe projekty krajowe:

Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego (Entuzjaści Edukacji), Instytut Badań Edukacyjnych, projekt systemowy zrealizowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (2010–2015). Kierownik projektu: dr hab. Michał Federowicz (IBE).

Celem głównym projektu było wzmocnienie systemu edukacji w zakresie badań edukacyjnych oraz zwiększenie wykorzystywania wyników badań naukowych w polityce i praktyce edukacyjnej oraz w zarządzaniu oświatą. W projekcie kierowałam obszarem badań edukacji i rynku pracy. W ramach tego obszaru między innymi:

- prowadzone były badania losów zawodowych absolwentów szkół wyższych, których efektem było wdrożenie przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego systemu monitorowania losów zawodowych absolwentów ELA;

- opracowane zostały założenia i zrealizowane badanie panelowe *Uwarunkowania decyzji edukacyjnych*, obejmujące ponad 50 tys. gospodarstw domowych; w ramach badania zostały opracowane trzy raporty (jednego z nich byłam współautorką) oraz jeden raport skrócony (byłam jego współredaktorem). Badanie obejmowało wieloaspektową ocenę przebiegu życia respondentów, w tym ich ścieżki edukacyjne i zawodowe, a także uwarunkowania międzypokoleniowe oraz wykluczenie społeczne i edukacyjne;
- przeprowadzone zostały badania doradztwa edukacyjno-zawodowego;
- opracowano i przeprowadzono badania uczniów ostatnich klas szkół zawodowych, zapoczątkowano panel do badania losów absolwentów tych szkół;
- zespół uczestniczył w opracowaniu krajowych wyników badania PIAAC, a także opracował i przeprowadził badanie wzdlużne postPIAAC.

W ramach projektu redagowałam i byłam współautorką 5 raportów z badań, byłam redaktorem naukowym „Raportu o stanie edukacji 2012”, byłam autorką i współautorką rozdziałów w trzech raportach o stanie edukacji.

System oceny i prezentacji wyników inwestycyjnych kapitałowych systemów emerytalnych, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne SGH, projekt finansowany ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2009–2011), kierownik: dr Marcin Kawiński (SGH).

Współuczestniczyłam w przygotowaniu koncepcji projektu, brałam udział w opracowywaniu analiz dotyczących międzynarodowych praktyk w zakresie stosowania benchmarków oraz analizy propozycji zmian w systemie kapitałowych funduszy emerytalnych w Polsce, współpracowałam w opracowaniu scenariuszy badań fokusowych oraz analizy wyników tych badań, jestem współautorką raportu końcowego z badania.

Odwrót od obowiązkowych funduszy emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w reakcji na kryzys finansowy i fiskalny. Przyczyny, skutki, rekomendacje w zakresie reguł fiskalnych, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne SGH, projekt ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach programu OPUS (2013–2015), kierownik: dr Dariusz Stańko.

Byłam członkiem zespołu projektowego, prowadziłam analizy dotyczące powiązań kosztów przejścia do systemu wielofilarowego i sytuacji finansów publicznych, opracowałam koncepcję dekompozycji kosztów na różne źródła ich finansowania, opracowałam model mikrosymulacyjny dla oceny wpływu zmian systemów emerytalnych na indywidualny kapitał emerytalny; jestem współautorką raportu końcowego oraz autorką artykułu opublikowanego w czasopiśmie międzynarodowym.

Najważniejsze wystąpienia na konferencjach naukowych

W okresie po rozpoczęciu mojej pracy naukowej w Szkole Głównej Handlowej moje prace zostały zaprezentowane na 17 konferencjach międzynarodowych. Najważniejsze konferencje, na których omawiałam swoje prace, to European Population Conference (odbywa się co 2 lata, uczestniczyłam we wszystkich konferencjach od 2010 r., prezentowałam postery z badań na konferencjach od 2012 r.), Population Association of America Annual Meeting (prezentowałam postery z badań na spotkaniach w 2015 r. i w 2016 r.), międzynarodowe konferencje NTA (uczestniczyłam we wszystkich konferencjach od 2012 r., prezentowałam wyniki prac na konferencjach w 2014 i w 2016 r.), konferencje FISS (Foundation for International Studies on Social Security (w 2012 r. i w 2014 r.). Pełen wykaz wystąpień konferencyjnych przedstawiłam w wykazie opublikowanych prac naukowych lub twórczych prac zawodowych. Poniżej wymieniłam moje najważniejsze wystąpienia na zaproszenie.

Wystąpienia na zaproszenie (wygłoszone przez mnie):

1. "Measuring Skills Mismatches Revisited – Introducing Sectoral Approach", wystąpienie na konferencji Jobs and Development, **World Bank HKUST Instytut Badań Strukturalnych**, Waszyngton USA, 3.11.2016 r. (referat przygotowany we współpracy z A. Żurawskim, IBE)
2. „Population Ageing and Social Security in Europe”, wystąpienie na Expert Group Meeting on Changing Population Age Structures and Sustainable Development, **Population Division, ONZ**, Nowy Jork, USA, 13.10.2016 r.
3. "Revision of the European Qualifications Framework: Lessons from Research", wystąpienie na seminarium **Parlamentu Europejskiego** "Skills Development and Employability: New Skills Agenda for Europe", Bruksela, 8.09.2016 r.
4. "Recuperating from a Pension Crisis – Polish experience", wystąpienie w panelu na **World Pension Summit 2015**, Haga, Holandia, 10.09.2015 r.
5. "Resource reallocations across generations: the state, the market and the household", wystąpienie na konferencji Demographic Change in Central and Eastern Europe oragnizowanej przez **Federal Ministry of Science, Research and Economy Austrii**, w ramach Joint Programming Initiative "More Years, Better Lives", 24.03.2015
6. "Women's employment: How well is Europe doing?" wprowadzenie do dyskusji na panelu konferencji Green, pink and white: Can Europe still create jobs? podsumowującej projekt NEUJOBS, CEPS, Bruksela 1.12.2014 (opracowanie wspólnie z I.Magdą i A.Kamińską)
7. "Women's Work and Pensions. Drawing Lessons from Poland and Central Eastern Europe", wystąpienie na sympozjum "The Future of Welfare in a Global Europe" (brałam także udział w panelu ministerialnym w dalszej części sympozjum) wydarzenie jubileuszowe na 40 rocznię powstania **European Centre for Social Welfare Policy and Research**, Wiedeń, 15.09.2014
8. "The Public Debt Clock. Managment of the public finance in the context of demographic change", wystąpienie na **EEAC Annual Conference 2014 A Balanced Future. Social capital and human aspects of sustainable development**, Budapeszt, Węgry, 16.04.2014
9. „Labour market and pension coverage”, wystąpienie – komentarz do wystąpienia prof. Christophera Pissarides'a (laureata Nagrody Nobla) na International Seminar "Individual Savings: Better Pensions plus Economic Development" organizowanym przez **International Federation of Pension Fund Administrators (FIAP)**, Kartagena, Kolumbia, 11.04.2014
10. "The Sustainability and Adequacy Tradeoff as Countries Age- the lesson from Poland" wystąpienie na **6 Global Pensions and Savings Conference, Bank Światowy**, Waszyngton, 2.04.2014
11. "Coordinating European Pension Policies – A Bridge so Near?" – udział w panelu na **European Forum Alpbach** (z Elszą Fornero, Robertem Holzmannem, Christianem Keuschniggem oraz Urlichem Schuh), Alpbach, Austria, 20.08.2013
12. "Population Dynamics and Sustainable Development", dyskutant do wystąpienia prof. Wolfganga Lutz (IIASA, VID/ÖAW, WU), **UNECE Regional Conference on ICPD beyond, 2014 "Enabling Choices: Population Priorities for the 21st Century"**, Genewa, Szwajcaria, 1.07.2013
13. Developing Human Capital of the Adult Population: the Challenge of Life-Long Learning, wystąpienie na panelu *Enabling people to work longer* na **4 European Demography Forum organizowanym przez Komisję Europejską**, Bruksela, 6.05.2013
14. "Costs of mandatory pension funds in CEE countries", wystąpienie na konferencji **IOPS/PensionsEurope Seminar: Pension Developments in the CEE Region**, 1.03.2013
15. "Long-term sustainability of the Polish pension system", wystąpienie na International Conference on Pension System Sustainability, **Faculty of Economics, Sapienza University of Rome**, 21.02.2013.
16. "Developing Human Capital of the Adult Population: the Challenge of Life-Long Learning", wystąpienie na **Population Europe Event "Riding the Population Wave: Policy Options for the Ageing Baby-Boomer Generation in Europe"**, 17.05.2012
17. "The role of social services, including health or education", wystąpienie na Joint Seminar "Employment, Poverty Alleviation, migration and Social Inclusion in the context of the

- economic restructuring in China and the EU" organizowanym przez **Komisję Europejską i Chinese Academy of Social Sciences**, Xi'an, Chiny, 26.03.2012
18. "New qualifications system in Poland as an impulse to modernise Vocational Education and Training in Poland, wystąpienie na **Third International Congress on TVET UNESCO**, Szanghaj, Chiny, 14.02.2012
  19. "Reversal of the pension reform in Poland", wystąpienie na 5. Contractual Savings Conference, **World Bank**, Waszyngton, 9.01.2012
  20. "Coverage of social pensions in Central and Eastern Europe", wystąpienie na **World Bank – Hitotsubashi – MoF Workshop** on Closing the Coverage Gap: the Role of Social Pensions, Tokyo, Japonia. 22.02.2008
  21. "How to mobilise political support and public opinion for reform ? The political economy of pension reform" wystąpienie na corocznej międzynarodowej konferencji emerytalnej "Funded Systems: their role in solving the Pension Problem" organizowanej przez **International Federation of Pension Fund Administrators (FIAP)** wraz z Association of Supplementary Pension Security Companies (BASPSC), Varna, Bułgaria, (we współautorstwie z M. Mora) 31.05.2007.
  22. "Non-financial Defined Contribution schemes as well as introduction of funded statutory pensions as a pension policy and their likely impact on retirement incomes and pensioner poverty. The case of Poland", wystąpienie na konferencji Challenges in Combating Pensioner Poverty. What alternative options for a policy direction in EU, **European Centre for Social Welfare Policy and Research** wraz z rządem Finlandii, Helsinki, Finlandia, 4.12.2006 r.
  23. "Pension reform experiences in Central and Eastern Europe", wystąpienie na międzynarodowym seminarium "Pension Reforms in Europe: Experiences and Perspectives", organizowanym przez **International Federation of Pension Fund Administrators (FIAP)**, Ukraina, 27.05.2004
  24. "Sustainable Old-Age Security Core Indicators", wystąpienie na seminarium Sustainable Ageing Societies: Indicators for Effective Policy Making organizowanym przez **IMERSO/European Centre for Social Welfare Policy and Research/UNECE**, Madryt, Hiszpania, 14.04.2004

Nagrody za działalność naukową

1. Nagroda II stopnia Rektora Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie za cykl publikacji w 2013 r.
2. Dyplom uznania Rektora Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie za najlepsze wyniki publikacyjne, w latach 2013, 2014, 2015.

Działalność na rzecz środowiska naukowego

W okresie po doktoracie brałam udział w przygotowaniu 5 konferencji naukowych o charakterze międzynarodowym:

1. Członek komitetu naukowego konferencji "Qualifications for the labour market. Sectoral Qualifications Frameworks as new tools for competence management" organizowanej przez Instytut Badań Edukacyjnych, 23–24.04. r. (około 100 uczestników);
2. Współorganizator międzynarodowego seminarium „Warsaw Pensions Seminar. Pensions for 21st Century” organizowanego przez Polską Grupę Emerytalną SGH i IBS, 25–26.09.2014 r. (około 50 uczestników);
3. Członek komitetu organizacyjnego 46th EUCEN Conference, Szkoła Główna Handlowa, 11–13.06.2014 r. (około 80 uczestników);
4. Współorganizator Population Europe Event "Riding the Population Wave: Policy Options for the Ageing Baby-Boomer Generation in Europe", Population Europe i Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, 17.05.2012 r. (około 40 uczestników);

5. Członek Scientific Committee 6th International Policy and Research Conference on Social Security "Emerging trends in times of instability: New challenges and opportunities for social security", ISSA International Conference, 28–30.09.2010 r. (około 100 uczestników).

Biorę również udział w procesie recenzyjnym. Recenzowałam artykuły dla następujących czasopism naukowych: Journal of Pension Economics and Finance, Studia Demograficzne, Studia Ekonomiczne, Rozprawy Ubezpieczeniowe (rocznie około 2 recenzji).

Byłam recenzentką książki pod redakcją Roberta Holzmana, Edwarda Palmera i Davida Robalino "Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 2: Gender, Politics and Financial Stability". The World Bank, którą opublikowano w Journal of Pension Economics and Finance 13(3): 336–337.

Recenzowałam wnioski projektowe dla Narodowego Centrum Nauki (jako ekspert zewnętrzny, a także członek panelu ekspertów w konkursie Harmonia w 2014 r.). Byłam również członkiem panelu ekspertów w programie KOLUMB Fundacji Nauki Polskiej w 2011 r. Recenzowałam jeden wniosek o projekt dla Estonian Research Council.

Jestem członkiem Rady Naukowej Instytutu Badań Edukacyjnych (od 2012 r.), obecnie jest to moja druga kadencja. Jestem również przewodniczącą Rady Programowej Fundacji Ośrodek Badań nad Migracjami (od 2013 r.).

Działalność ekspercka i popularyzująca naukę

W okresie mojej pracy po doktoracie byłam włączona w działalność ekspercką i popularyzującą naukę w środowisku pozanaukowym, zarówno za granicą, jak i w Polsce.

Działalność ekspercka zagraniczna

Od 2009 r. pełnię funkcję liason person w europejskiej sieci instytutów demograficznych Population Europe, jestem również członkiem Rady Doradców tej sieci (<http://www.population-europe.eu/>). Celem Population Europe jest upowszechnianie wniosków z badań demograficznych poza środowiskiem akademickim. W ramach tej działalności brałam udział w przygotowywaniu założeń funkcjonowania sieci Population Europe, współorganizowałam Population Europe Event w Warszawie, byłam współautorką *policy brief*.

Byłam członkiem Policy Advisory Board w projekcie Multilinks, w ramach tej działalności komentowałam propozycje *policy brief* oraz komunikowania wyników projektu dla środowiska pozanaukowego, komentowałam na konferencji końcowej jeden z referatów.

W ramach projektu AGENTA byłam współautorką *policy brief* (<http://www.agenta-project.eu/Jacomo/upload/publications/d-9-6-policy-brief-3.pdf>), komentowałam również 2 *policy brief* przygotowane w ramach projektu.

Od 2013 r. jestem członkiem sieci ekspertów European Social Policy Network (ESPN) (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1135&langId=en>) (wspólnie z dr Ireną Topińską, CASE i dr Agnieszką Sową, CASE), doradzającej Dyrekcji Generalnej ds. Zatrudnienia i Polityki Społecznej; w ramach tej działalności przygotowuję raporty i opracowania techniczne dotyczące kwestii związanych z rynkiem pracy oraz systemem emerytalnym, a także krótkie raporty tematyczne. Współpracowałam i opracowywałam raporty krajowe dotyczące: wspierania długookresowo bezrobotnych, inwestycji społecznych, emerytur dla osób pracujących w szczególnych warunkach, a także krótki raport dotyczący podniesienia wieku emerytalnego.

Od 2014 r. jestem członkiem Expert Group on Education, która doradza Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji w kwestiach dotyczących działań na rzecz edukacji w krajach członkowskich.

Od 2010 r. reprezentuję Polskę (wspólnie z prof. Ewą Chmielecką) w Grupie Doradczej ds. Europejskiej Ramy Kwalifikacji. Jest to nieformalna grupa powołana do wspierania działań Komisji Europejskiej i Unii Europejskiej w obszarze ram kwalifikacji, między innymi zajmująca się oceną krajowych raportów referencyjnych.

Jestem ekspertem Banku Światowego. W ramach tych działań wielokrotnie prowadziłam prace doradcze dotyczące funkcjonowania i reform systemów emerytalnych m.in. w Rosji, Macedonii, Tadżykistanie, Ukrainie, Czarnogórze, Mołdawii, Czechach, a także w krajach Azji Wschodniej i regionu Pacyfiku. Od 7 lat jestem wykładawcą na „Pension Core Course” organizowanym przez Bank Światowy, gdzie zapoznają uczestników systemu z zagadnieniami dotyczącymi funkcjonowania systemów emerytalnych.

Działalność ekspercka w Polsce:

Jako członek grupy badawczej: Polska Grupa Emerytalna SGH brałam udział w pracach eksperckich dla Izby Gospodarczej Towarzystw Emerytalnych, analizując uwarunkowania funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce.

Jestem w zespole eksperckim, który na zlecenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przygotowuje koncepcję monitorowania losów zawodowych uczestników studiów doktoranckich i doktorów (od 2015 r.).

Współpracowałam z Fundacją Rektorów Polskich (FRP). Brałam udział w pracach zespołu przygotowującego pod przewodnictwem prof. Jarosława Górniaka diagnozę szkolnictwa wyższego (opublikowaną w 2015 r.), brałam również w pracach zespołu FRP przygotowującego koncepcję studiów na 5. poziomie Polskiej Ramy Kwalifikacji.

Byłam przewodniczącą Rady Konsultacyjnej do spraw realizacji Rządowego Programu „Solidarność Pokoleń. Działania dla Zwiększenia Aktywności Zawodowej Osób w Wieku 50+” (2015 r.), wcześniej (w okresie 2013–2014) kierowałam grupą ekspertów, która na zlecenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej przygotowywała aktualizację tego programu. Opracowywałam ekspertyzę w ramach Programu Polityki Rodzinnej RP „Dobry Klimat dla Rodziny” (2012 r.).

Byłam również ekspertem sejmowej Komisji Rodziny i Polityki Społecznej – na zlecenie Biura Analiz Sejmowych przygotowywałam dwie opinie: Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (w 2014 r.) oraz „Stan aktywów netto Otwartych Funduszy Emerytalnych na koniec grudnia 2010 roku i na koniec 2011 roku oraz oceny dotychczasowej działalności OFE” (w 2012 r.).

W latach 2009–2010 koordynowałam prace badawcze i eksperckie prowadzone na rzecz regionalnego monitoringu rynku pracy w województwie świętokrzyskim w ramach projektu „Od diagnozy do prognozy – potrzeby gospodarki a jakość kapitału ludzkiego w województwie świętokrzyskim”.

W latach 2011–2012 pisałam felietony w ramach serwisu „Moja Emerytura” prowadzonego przez redakcję dziennika „Rzeczpospolita”.

W ramach moich bieżących działań eksperckich udzielam również wypowiedzi medialnych w telewizji (TVP, TVN Biznes i Świat, Polsat News, TVN 24), radiostacjach (m.in. Tok FM, Trójka, Program Pierwszy) oraz prasie (Gazeta Wyborcza, Gazeta Prawna, Rzeczpospolita, Polityka), a także na portalach

internetowych (Wirtualna Polska). Wypowiedzi moje dotyczą obszarów systemu emerytalnego, polityki rodzinnej, rynku pracy oraz edukacji.

6. Działalność dydaktyczna

W okresie po doktoracie prowadziłam następujące zajęcia dydaktyczne:

- **Zajęcia dla doktorantów:** Prowadzenie zajęć na niestacjonarnych studiach doktoranckich we współpracy z GUS ze Statystyki (6 godzin lekcyjnych) w roku 2015/2016;
- **Zajęcia na studiach podyplomowych:** prowadzenie zajęć z przedmiotu Edukacja na studiach podyplomowych „Metody analiz społeczno-gospodarczych” edycja I. (3 godziny lekcyjne) w roku 2015/2016;
- **Kursy dla studentów studiów licencjackich i magisterskich ze statystyki w języku polskim** (ćwiczenia w latach akademickich 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015), wykład z ekonomii emerytalnej (pełen wykład w latach akademickich 2012/2013, 2013/2014), wykłady z ubezpieczeń społecznych (6 godzin lekcyjnych w latach akademickich 2014/2015, 2015/2016), wykład z ekonomii zdrowia (2 godziny lekcyjne w latach akademickich 2013/2014, 2014/2015), wykłady ze statystyki społecznej (6 godzin lekcyjnych w latach akademickich 2012/2013, 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016); wykład z Pension Systems (w jęz. angielskim w roku akademickim 2011/2012), wykład z Polityki Gospodarczej i Społecznej (15 godzin lekcyjnych w latach 2011/2012 i 2012/2013).

Byłam promotorem 5 prac licencjackich oraz 9 prac magisterskich przygotowywanych w Szkole Głównej Handlowej. Ponadto byłam opiekunem 3 pracy przygotowywanych w ramach studiów podyplomowych GUS. Byłam opiekunką 4 słuchaczy European Doctoral School of Demography, realizowanej w SGH w latach 2013–2015.

Bibliografia:

- Balcerzak-Paradowska, Bożena, Agnieszka Chłoń-Domińczak, Irena E. Kotowska, Anna Olejniczuk-Merta, Irenat Topińska i Irena Wóycicka. 2003. "The Gender Dimensions of Social Security Reform in Poland." *ILO Budapest Office*.
- Barr, N. A. i Peter A. Diamond. 2008. *Reforming Pensions : Principles and Policy Choices*. Oxford University Press.
- Barr, Nicholas i Peter Diamond. 2010. *Pension Reform. A Short Guide*. Oxford University Press.
- Barr, Nicholas i Peter Diamond. 2016. "Reforming Pensions in Chile." *Polityka Społeczna* (1):4–9.
- Bettio, Francesca, Platon Tinios, i Gianni Betti. 2013. *The Gender Gap in Pension in the EU*. European Union.
- Bettio, Francesca, Platon Tinios, Gianni Betti, Francesca Gagliardi, i Thomas Georgiadis. 2012. *The Gender Gap in Pensions in the EU*. European Network of Experts on Gender Equality.
- Bielawska, Kamila. 2011. "Finansowanie kosztów reformy emerytalnej w Polsce – założenia a wykonanie." *Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu* (nr 181):257–67.
- Buchanan, James M. 1968. "Social Insurance in a Growing Economy: A Proposal for Radical Reform." *National Tax Journal* 21:386–95.
- Burkevica, Ilze, Anne Laure Humbert, Nicole Oetke, i Merle Paats. 2015. *Gender Gap in Pensions in the EU: Research Note to the Latvian Presidency*. The European Institute for Gender Equality (EIGE).
- Chłoń-Domińczak, Agnieszka. 2002. "The Polish Pension Reform of 1999." Pp. 95–205 in *Pension Reform in Central and Eastern Europe. Volume I*, red. E. Fultz.
- Chłoń-Domińczak, Agnieszka i Marta Palczyńska. 2015. *Rynek pracy a kompetencje Polaków – wybrane wyniki badania postPIAAC*.
- Chłoń, Agnieszka, Marek Góra, i Michał Rutkowski. 1999. "Shaping Pension Reform in Poland: Security through Diversity." *World Bank: SP Discussion Paper* (9923).
- Chybalski, Filip. 2012. "Measuring the Multidimensional Adequacy of Pension Systems in European Countries." *Pensions Institute Discussion Paper* (1204).
- Cigno, Alessandro i Martin Werding. 2007. *Children and Pensions*. MIT Press.
- Clark, Robert, Noahiro Ogawa, i Andrew Mason. 2007. *Population Aging, Intergenerational Transfers and the Macroeconomy*. Edward Elgar.
- D'Addio, Anna Cristina. 2013. "Pension Entitlements of Women with Children: The Role of Credits within Pension Systems in OECD and EU Countries." Pp. 75–110 in *R. Holzmann, E. Palmer, D. Robalino (eds.), 2012, Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 2: Gender, Politics and Financial Stability*.
- Dabrowski, Marek. 2016. *Are Advanced Economies at Risk of Falling into Debt Traps?*
- Esping-Andersen, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.
- European Commission. 2015. *The 2015 Pension Adequacy Report : Current and Future Income Adequacy in Old Age in the EU*.
- European Commission DG ECFIN. 2012. *The 2012 Ageing Report. Economic and Budgetary Projections for the 27 EU Member States (2010–2060)*.
- European Commission DG ECFIN. 2015. "The 2015 Ageing Report. Economic and Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2013–2060)." *European Economy* 3.
- Fornero, Elsa i Chiara Monticone. 2010. "Effects of Pension Reforms on Women's Retirement Security." Pp. 1–21 in, edited by B. Marin i E. Zolyomi. Ashgate.
- Galasso, Vincenzo. 2008. "Postponing Retirement: The Political Effect of Aging." *Journal of Public Economics* 92(10–11):2157–69.
- Galasso, Vincenzo, Roberta Gatti, i Paola Profeta. 2008. "Investing for the Old Age: Pensions, Children and Savings." *International Tax and Public Finance* 16(4):1–37.
- Geodecki, Tomasz, Grzegorz Gorzelak, Jarosław Górniak, Jerzy Hausner, Stanisław Mazur, Jacek Szlachta i Janusz Zaleski. 2012. *Kurs na innowacje. Jak wyprowadzić Polskę z rozwojowego dryfu?* Fundacja GAP.

- Ginn, Jay. 2003. *Gender, Pensions and the Lifecourse: How Pensions Need to Adapt to Changing Family Forms*. The Policy Press.
- Góra, Marek. 2002. *System emerytalny*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Góra, Marek i Edward Palmer. 2004. "Shifting Perspectives in Pensions."
- Grech, Aaron George. 2010. "Assessing the Sustainability of Pension Reforms in Europe." *Centre for Analysis of Social Exclusion Discussion Paper* (140).
- Grech, Aaron George. 2013. "How Best to Measure Pension Adequacy." *Centre for Analysis of Social Exclusion Discussion Paper* (172).
- Gruber, Jonathan i David Wise. 2001. "An International Perspective on Policies for an Aging Society." *NBER Working Paper Series* (8103).
- Guardiancich, Igor. 2009. *Pension Reforms in Central, Eastern and Southeastern Europe : Legislation , Implementation and Sustainability*. Doctoral thesis, European University Institute.
- Holzmann, Robert i Edward Palmer. 2006. *Pension Reform. Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes*. The World Bank.
- Holzmann, Robert, Edward Palmer i David Robalino. 2012a. *Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 1: Progress, Lessons and Implementation*. The World Bank.
- Holzmann, Robert, Edward Palmer i David Robalino. 2012b. *Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 2: Gender, Politics and Financial Stability*. The World Bank.
- Jabłonowski, Janusz i Christoph Müller. 2013. "3 Sides of 1 Con - Long-Term Fiscal Stability, Adequacy and Intergenerational Redistribution of the Reformed Old-Age Pension System in Poland." *National Bank of Poland Working Paper* (145):1–124.
- James, Estelle. 2011. "Public Policies toward Older Women in an Aging Society." *The Journal. AARP* 1–8.
- van de Kaa, Dirk J. 1987. "Europe's Second Demographic Transition." *Population Bulletin* 42(1):1–59.
- van de Kaa, Dirk J. 2002. "The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries." *Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29 January 2002* (January): 1–34.
- Knell, Markus. 2013. *The Intergenerational Distribution of Demographic Fluctuations in Unfunded and Funded Pension Systems*. Conference paper.
- Lee, Ronald D. i Andrew Mason. 2011a. "Generational Economics in a Changing World." *Population and Development Review* 37(SUPPL. 1): 115–42.
- Lee, Ronald D. i Andrew Mason. 2011b. *Population Aging and the Generational Economy: A Global Perspective*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Lee, Ronald Demos. 2007. *Global Population Aging and Its Economic Consequences*. AEI Press.
- Lesthaeghe, Ron. 1986. "Twee Demografische Transitie's? [Two Demographic Transitions?]." Pp. 9–24 in *Bevolking–Groei en Krimp*, edited by R. Lesthaeghe i D. J. van de Kaa. The Netherlands: Deventer, Van Loghum Slaterus.
- Loichinger, Authors Elke, Bernhard Hammer, Alexia Prskawetz i Michael Freiberger. 2014. "Economic Dependency Ratios : Present Situation and Future Scenarios Working Paper No 74 Economic Dependency Ratios : Present Situation and Future Scenarios." (74).
- Marin, Bernd i Eszter Zólyomi. 2010. *Women's Work and Pensions : What Is Good, What Is Best? : Designing Gender-Sensitive Arrangements*. Ashgate.
- Müller, Katharina. 1999. *The Political Economy of Pension Reform in Central-Eastern Europe*. E. Elgar.
- Müller, Katharina. 2003. *Privatising Old-Age Security: Latin America and Eastern Europe Compared*. Edward Elgar.
- Naczyk, Marek i Stefan Domonkos. 2015. "The Financial Crisis and Varieties of Pension Privatization Reversals in Eastern Europe." 2015.
- OECD. 2013. *Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators*. OECD Paryż.
- OECD. 2015. *Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 Indicators*. OECD Paryż.
- Orenstein, Mitchell. 2011. "Pension Privatization in Crisis: Death or Rebirth of a Global Policy Trend?"

- International Social Security Review* 64(3):65–80.
- Orenstein, Mitchell A. (Mitchell Alexander). 2008. *Privatizing Pensions : The Transnational Campaign for Social Security Reform*. Princeton University Press.
- Price, Will i Heinz P. Rudolph. 2013. "Reversal and Reduction, Resolution and Reform Lessons from the Financial Crisis in Europe and Central Asia to Improve Outcomes from Mandatory Private Pensions." *World Bank Report* (77779):1–82.
- Prskawetz, Alexia i Jože Sambt. 2014. "Economic Support Ratios and the Demographic Dividend in Europe." *Demographic Research* 30(1):963–1010.
- Ratajczak-Tuchołka, Joanna. 2011. "Płeć w reformach zabezpieczenia emerytalnego w Polsce po 1989 roku." *Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu* (nr 185):235–50.
- Rein, Martin i Winfried Schmähl. 2004. *Rethinking the Welfare State : The Political Economy of Pension Reform*. Edward Elgar.
- Sanderson, Warren C. i Sergei Scherbov. 2015. "Are We Overly Dependent on Conventional Dependency Ratios?" *Population and Development Review* 41(4):687–708.
- Sapir, Andre. 2006. "Globalization and the Reform of European Social Models." *JCMS: Journal of Common Market Studies* 44:69–390.
- Sauvy, Alfred. 1948. "Social and Economic Consequences of the Ageing of Western European Populations." *Population Studies* 2(1):115–24.
- Szczepański, Marek. 2016. "The Impact of Polish Pension Reform on Present and Anticipated Conditions of Public Finances." *Economy and Business* 10:1–9. Retrieved December 29, 2016 (www.scientific-publications.net).
- Szczepański, Marek. 2017. "Managing Longevity Risk in Pension System: The Case Study of Poland.": 705–14 w. Springer International Publishing.
- Szukalski, Piotr. 2002. *Przepływy międzypokoleniowe i ich kontekst demograficzny*.
- Szukalski, Piotr, Iwona Oliwińska, Elżbieta Bojanowska i Zofia Szweda-Lewandowska. 2008. *To idzie starość – polityka społeczna a przygotowanie do starzenia się ludności polski*.
- Sumlicz, Tadeusz. 2005. *Ubezpieczenie Społeczne: Teoria Dla Praktyki*. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta.
- Valdes-Prieto, Salvador. 2000. "The Financial Stability of Notional Account Pensions." *Scandinavian Journal of Economics* 102(3):395–417.
- Vandenbroucke, Frank, Anton Hemerijck i Bruno Palier. 2011. "The EU Needs a Social Investment Pact." *OSE Paper Series* (5):25.
- World Bank. 1994. *Averting the Old Age Crisis : Policies to Protect the Old and Promote Growth*. Washington DC: World Bank.
- Zaidi, Asghar et al. 2013. "Active Ageing Index 2012 Concept, Methodology and Final Results." *European Centre Vienna* (March 2013):76.
- Żukowski, Maciej. 2011. "Reformowanie systemu emerytalnego w Polsce: 1989–2010." *Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu* (nr 173):167–80.
- Żukowski, Maciej. 2013. "Dwie fale reform emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej 1998–2012." *Studia Oeconomica Posnaniensia* 1(250)(1).

